

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

кваліфікаційна робота
здобувач вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
САВРАН Андрій Ігорович

Науковий керівник
доктор економічних наук, професор
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«9» грудня 2024 р., протокол № 1
завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки

_____ КОПИТКО М. І.

Львів
2024

АНОТАЦІЯ

САВРАН А. І. Функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні засади функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу. Проаналізовано ефективність національної системи антилегалізаційного моніторингу. Запропоновано шляхи удосконалення національної системи антилегалізаційного моніторингу.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, загрози, легалізація незаконних доходів, фінансова безпека держави, національна безпека.

ABSTRACT

SAVRAN A. I. Functioning of the national anti-legalization financial monitoring system. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2024.

The theoretical and methodological principles of the functioning of the national system of anti-legalization financial monitoring were investigated in the qualification work. The effectiveness of the national system of anti-legalization monitoring is analyzed. Ways to improve the national system of anti-legalization monitoring are proposed.

Keywords: financial monitoring, threats, legalization of illegal income, financial security of the state, national security.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНИЙ ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ОБ'ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ.....	6
1.1. Теоретичний зміст фінансового моніторингу.....	6
1.2. Національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу	11
1.3. Аналіз зарубіжних моделей фінансового моніторингу.....	17
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ.....	25
2.1. Макроекономічний аналіз ефективності системи фінансового моніторингу України	25
2.2. Діяльність суб'єктів антилегалізаційного фінансового моніторингу держави	30
2.3. Типологічний аналіз діяльності системи антилегалізаційного фінансового моніторингу	34
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	46
3.1. Зарубіжний досвід організації фінансового моніторингу	46
3.2. Напрями удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України	51
Висновки до розділу 3	54
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Формування і розвиток національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу є надзвичайно важливою, враховуючи сучасні фінансові тенденції та військові обставини. Інноваційні технології та глобалізація не лише сприяють розвитку офіційної економіки, але й створюють можливості для тіньового сектору, який стає інструментом у руках злочинців і аферистів. Тому, створення ефективної системи фінансового моніторингу для протидії нинішнім загрозам у сфері легалізації доходів та фінансування тероризму є ключовим для покращення фінансової безпеки та зміцнення національної обороноздатності. Отже, проведення наукових досліджень, спрямованих на підвищення ефективності державної системи фінансового моніторингу, має велике значення.

Науковими розвідками у сфері фінансового моніторингу займалася когорта науковців, зокрема: Акімова О. В., Аркуша Л. І., Андрійченко Ж. О., Буткевич С. А., Возняковська Х. А., Гаврилишин А. П., Глущенко О. О., Семеген І. Б., Гулько Л. Г., Куришко О. О., Павлов Д. М., Петрук О.М., Романько П. С., Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Стечишин Т. Б., Тесленко В. І. Франчук В. І. та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є формування теоретичних та практичних засад щодо удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу. Зазначена мета дослідження передбачала вирішення низки завдань дослідження, зокрема:

- з'ясувати зміст фінансового моніторингу;
- реалізувати макроекономічний аналіз ефективності системи фінансового моніторингу України;
- проаналізувати діяльність суб'єктів антилегалізаційного фінансового моніторингу держави;
- провести типологічний аналіз діяльності системи антилегалізаційного фінансового моніторингу;

- запропонувати напрями удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України.

Об'єктом дослідження є національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу.

Предметом дослідження є формування шляхів удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження використовувались такі загальнонаукові та спеціальні методи досліджень: метод теоретичного та компаративного аналізу і синтезу, статистичні методи, графічні методи, методи дедукції та індукції, метод теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістали подальший розвиток напрями удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу, які ґрунтуються на аналізі її недоліків та імплементації переваг зарубіжних систем.

Основний зміст роботи. У першому розділі проаналізовано теоретичні аспекти функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу.

У другому розділі проведено аналіз національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу.

У третьому розділі розглянуто основні шляхи удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки, із них основний текст – 53 сторінки, який містить 18 рисунків та 7 таблиць.

РОЗДІЛ 1

АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНИЙ ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ОБ'ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Теоретичний зміст фінансового моніторингу

У сучасних умовах діяльність підрозділів фінансової розвідки є ключовою складовою у системі запобігання та протидії відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом. Важливу роль у цьому процесі відіграє підготовка Державною службою фінансового моніторингу як узагальнених, так і додаткових узагальнених матеріалів. Проте, перш ніж розглянути специфіку діяльності Держфінмоніторингу, варто зрозуміти сутність поняття "фінансовий моніторинг" в сучасному науковому вимірі. У наукових колах все частіше вживаються терміни, такі як "фінансовий моніторинг", "фінансова розвідка", "відмивання коштів" або "відмивання грошей", а також "фінансування тероризму" та інші пов'язані поняття [4; 9].

Використання терміна «моніторинг», що позначає систему постійного спостереження, контролю та оцінки оточуючого середовища, було вперше введено на Стокгольмській конференції з навколишнього середовища в 1972 році. Ця ідея давно вийшла за рамки лише екологічної сфери і стала частиною лексикону багатьох різних наук. У західних країнах під поняттям фінансового моніторингу зазвичай мають на увазі спостереження та аналітику фінансових показників, грошових потоків та виконання бюджету, що найтісніше пов'язано з концепцією фінансового контролю. У багатьох країнах світу, включаючи Україну, ця практика називається системою фінансового моніторингу [10].

Термін "фінансовий моніторинг" з'явився на початку XXI століття у зв'язку з розробкою системи протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Вважається, що його походження пов'язане з росією, де вперше офіційно використання цього поняття відбулося наприкінці 2001 року в назві

органу, відповідального за боротьбу з відмиванням коштів – Комітету з фінансового моніторингу. Розгляньмо більш детально, як цей термін розуміється в сучасних умовах.

Науковець [12] описує фінансовий моніторинг як особливу форму фінансового контролю, що проводиться відповідними державними органами та суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою виявлення операцій, пов'язаних з відмиванням коштів. Подібний погляд на природу фінансового моніторингу висловлюють вчені [13; 19; 20], які визначають його як форму контролю, спрямовану на виявлення фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом. Варто відзначити, що фінансовий моніторинг реалізується через процеси спостереження та перевірки.

Інші дослідники [35; 37] у своєму дослідженні описують фінансовий моніторинг як систему неперервного відстеження ключових результатів фінансової діяльності компаній на динамічному фінансовому ринку. Натомість вчений [29] зазначає, що хоча фінансовий моніторинг має певну спільність з концепцією фінансового контролю, він є більш об'ємним терміном, оскільки включає постійне спостереження, яке дозволяє передбачати ризики, пов'язані з відмиванням грошей.

Інтерес становить погляд групи авторів, до складу якої входять [16; 30; 40]. Вони розглядають фінансовий моніторинг як державний обов'язок, що передбачає створення й підтримку організаційно-правового механізму. Цей механізм спрямований на виявлення сумнівних фінансових операцій, комплексний аналіз отриманої інформації, а в разі потреби – інформування правоохоронних органів. Основна мета цих заходів полягає в зменшенні випадків легалізації доходів, здобутих незаконними шляхами.

В сучасній науковій літературі можна виокремити два основні підходи до визначення терміна "фінансовий моніторинг". Перший підхід трактує його як специфічну форму фінансового контролю. Другий підхід розглядає фінансовий моніторинг як систему безперервного спостереження за

фінансовими операціями, яка дозволяє ідентифікувати ризики, пов'язані з відмиванням грошей.

У нашому дослідженні фінансовий моніторинг буде трактуватися як сукупність заходів первинного та державного рівня, спрямованих на попередження, виявлення та запобігання процесам відмивання грошей і фінансування тероризму.

Аналізуючи теоретичний зміст та суть наявних визначень слід ретельно проаналізувати підходи інших науковців, основні результати такого аналізу представимо у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Основні підходи до трактування поняття «фінансовий моніторинг»

№	Автори	Трактування
1	[5]	сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення
2	[6]	система безперервного моніторингу найважливіших поточних результатів фінансової діяльності компаній на фінансовому ринку, яка постійно змінюється
3	[7]	фінансовий моніторинг дещо схожий на концепцію фінансового контролю, але фінансовий моніторинг є більш широким поняттям, оскільки передбачає моніторинг, що дозволяє прогнозувати ризики відмивання грошей
4	[11]	функціонування організаційно-правового механізму, який дозволить констатувати фінансові операції сумнівного характеру, комплексно аналізувати отриману інформацію та в необхідних випадках інформувати правоохоронні органи держави із чітко визначеною кінцевою метою всіх вищевказаних елементів, якою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом
5	[16]	складова фінансової безпеки, яка визначає сукупність взаємопов'язаних заходів державного сектору за безпосередньою участю суб'єктів приватного сектору для формування загальнодержавної багатоджерельної аналітичної бази даних з метою запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму

6	[21]	форма фінансового контролю, спрямовану на виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, при цьому фінансовий моніторинг здійснюється за методом спостереження та верифікації
7	[23]	комплекс фінансових, правових, нормативних заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що проводяться на різних рівнях функціонування фінансової системи
8	[24]	сукупність методичних, організаційних, нормативно-правових та інституційних заходів, спрямованих на ефективне функціонування національної системи боротьби з фінансуванням тероризму
9	[25]	система фінансового контролю, спрямована на протидію й запобігання легалізації грошей та іншого майна, отриманих злочинним шляхом як в окремих суб'єктах господарювання, так і в масштабі всієї країни
10	[26]	система заходів із здійснення постійного спостереження за діяльністю комерційного банку, збору і систематизації даних про його фінансовий стан для оцінки поточного стану справ у банківській сфері і прогнозування його розвитку
11	[30]	економіко-правовий механізм у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
12	[33]	система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку
13	[34]	специфічна форма фінансового контролю, що здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та призначена для виявлення операцій, пов'язаних з відмиванням коштів
14	[36]	сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з переданням їх правоохоронним органам
15	[38]	складова системи фінансового планування банку, на основі якої формується єдина база даних планування діяльності при безперервному зборі, систематизації та обробці інформації

Більшість визначень вказують, що відмивання грошей можна трактувати як "процес", "конкретні дії" або "фінансові операції". Вважаємо найбільш доцільним підходом розгляд цього явища як процесу, оскільки воно є динамічним і включає проходження через різні етапи або фази. Таким чином, визначаємо відмивання грошей як процес, що передбачає проведення фінансових операцій з метою навмисного приховування джерела походження грошей, майна або інших активів, які були отримані неправомірним або незаконним шляхом, з наданням їм легального вигляду.

На основі цього можна виділити наступні характеристики, що визначають сутність фінансового моніторингу [17]:

- ✓ це державний обов'язок, зумовлений її соціальними та міжнародними зобов'язаннями;
- ✓ це організаційно-правова структура, що базується на нормах публічного права;
- ✓ це унікальний механізм, який об'єднує різні суб'єкти для виявлення підозрілих фінансових операцій;
- ✓ це не лише виявлення певних обставин, а й всебічний аналіз отриманих даних для прийняття відповідних заходів;
- ✓ передбачено можливість інформування правоохоронних органів про підозрілі фінансові дії;
- ✓ кінцева мета системи фінансового моніторингу полягає у зменшенні легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом.

На завершення теоретичного аналізу виокремимо основні принципи фінансового моніторингу, зокрема [8]:

- законності;
- презумпція невинності суб'єктів фінансових правопорушень;
- міжнародна співпраця у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу;
- наявність та ефективне функціонування державного підрозділу фінансового моніторингу;

- полісуб'єктність.

Таким чином, після вивчення та критичного аналізу суті понять «фінансовий моніторинг» і «відмивання грошей», переходимо до наступного етапу теоретичного аналізу – характеристики національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні.

1.2. Національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу

Аналіз стану системи протидії легалізації та відмиванню кримінальних доходів не вказує на чітку тенденцію до зростання або зменшення випадків відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Згідно з даними головного підрозділу фінансової розвідки України – Державної служби фінансового моніторингу, яка відповідає за отримання та аналіз інформації про підозрілі операції, за період з 2015 по 2024 роки спостерігається значне збільшення кількості повідомлень про фінансові операції, що підлягають моніторингу. Проте позитивні зміни, зокрема у 2020 та 2021 роках, свідчать про підвищення ефективності заходів, спрямованих на запобігання відмиванню грошей. Водночас зафіксовано зменшення кількості повідомлень про фінансові операції, що підлягають моніторингу [1].

Фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у системі запобігання фінансовим злочинам. Це діяльність, яка орієнтована на виявлення незаконно здобутих доходів, а також на запобігання фінансуванню тероризму і здійсненню фінансових злочинів. В Україні система фінансового моніторингу складається з двох рівнів: первинного та державного. Обидва ці рівні включають такі заходи, які вживають відповідні суб'єкти з метою виконання нормативних вимог у сфері боротьби з фінансовими правопорушеннями. Проголошений курс України на євроінтеграцію має спонукати країну дотримуватися стандартів загальноєвропейської політики у сфері боротьби з відмиванням коштів. Підтримка цієї політики сприятиме покращенню інвестиційного іміджу України, а також підвищенню її позицій у світових

рейтингах економічної свободи, верховенства права, захисту власності та боротьби з корупцією. Це, у свою чергу, має позитивно вплинути на інвестиційний клімат в Україні та сприяти залученню іноземних інвесторів для фінансування довгострокових проектів. Проте за весь період своєї незалежності більшість іноземних інвестицій носили формальний характер, фактично представляючи повернення капіталу, який раніше був виведений з країни [3; 14].

Ризики легалізації коштів і фінансування тероризму значно зросли з 2014 року через загострення військового конфлікту на Сході України, складну соціально-політичну ситуацію в країні та повномасштабне вторгнення росії, що розпочалося 24 лютого 2022 року. Важливо відзначити, що діяльність таких впливових світових організацій, як ООН, МВФ, Світовий банк та Інтерпол, які працюють на вирішення глобальних економічних, соціальних і політичних проблем, стає дедалі більше орієнтованою на питання економічної безпеки та фінансового моніторингу. Для протидії нелегальному обігу фінансових потоків створюються спеціалізовані міжнародні організації, діяльність яких спрямована на моніторинг несанкціонованих фінансових трансакцій та оцінку ризиків легалізації коштів в окремих країнах. На основі проведених перевірок формуються відповідні списки, які містять аналіз фінансової безпеки та рівні ризиків [39].

Потраплення країни до чорного списку суттєво знижує її рейтинг, що, своєю чергою, зменшує довіру з боку іноземних контрагентів, які ведуть фінансову діяльність на території цієї держави. Найвпливовішими організаціями у цій сфері, а також основними цілями їхньої діяльності, є:

FATF була створена для оцінки ефективності співпраці в запобіганні використанню банківської системи та фінансових установ для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, а також для розгляду можливості запровадження додаткових превентивних заходів у цій сфері [18].

Moneyval – це спеціальний комітет експертів Ради Європи, який здійснює взаємну оцінку заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню

тероризму, і створений для проведення незалежного та комплексного аналізу зусиль у боротьбі з легалізацією кримінальних доходів.

Базельський комітет має на меті забезпечення ефективного банківського нагляду, що охоплює широкий спектр питань, включаючи боротьбу з відмиванням доходів, і передбачає перевірку фінансовими надзорами наявності в банках відповідних регламентів, положень та інструкцій.

Вольфсберзька група займається розробкою та впровадженням 14 принципів, які стосуються боротьби з незаконними банківськими установами в приватному секторі, зокрема з питань відмивання доходів у кореспондентських банках. Ці принципи регламентують встановлення та підтримку банківських кореспондентських відносин на міжнародному рівні.

Європейська рада із системних ризиків несе відповідальність за макропруденційний нагляд над фінансовою системою ЄС, з метою запобігання чи зменшення системних ризиків, які можуть загрожувати фінансовій стабільності в Європейському Союзі. Це передбачає врахування макроекономічних тенденцій та уникнення періодів, коли виникають фінансові дисбаланси.

Європейська система фінансового нагляду відповідає за узагальнення регуляторних норм, розробку технічних стандартів, а також інструкцій і рекомендацій, які національні регулятори та уряди можуть використовувати при ухваленні регуляторних рішень [2].

В Україні основним центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) активів, здобутих злочинним шляхом, а також фінансуванням тероризму, є Державна служба фінансового моніторингу. Її діяльність регламентується законодавством України [31; 32]. Цей законодавство має на меті захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави, а також забезпечення національної безпеки, шляхом визначення правового механізму для протидії легалізації (відмиванню) злочинно здобутих активів, фінансуванню тероризму і поширенню зброї масового знищення. Крім того,

він передбачає формування єдиної аналітичної бази даних, що з різних джерел, для надання правоохоронним органам України та іноземних держав можливості виявляти, перевіряти та розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням грошей та іншими незаконними фінансовими операціями [15].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1207-р ухвалено план дій, мета якого полягає в запобіганні виникненню та зменшенні негативних наслідків легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, до 2026 року.

Прийнятий план був розроблений на основі результатів третьої Національної оцінки ризиків, пов'язаних із запобіганням і протидією легалізації (відмиванню) активів, отриманих злочинними методами, а також фінансуванню тероризму. Він охоплює ряд основних напрямків [9]:

- ✓ розробка пропозицій щодо вдосконалення та уточнення окремих положень законодавства у сфері запобігання та протидії злочинності, а також забезпечення впровадження нових міжнародних стандартів у цій області;
- ✓ вирішення питання про інформування правоохоронних органів щодо операцій, що порушують встановлені терміни розрахунків за зовнішньоекономічними операціями, зокрема через впровадження стандарту та відповідної алгоритмізації обробки отриманих даних, а також забезпечення роз'яснення громадськості всіх етапів цього процесу;
- ✓ поліпшення механізмів нагляду державними органами фінансового моніторингу за суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою забезпечення виконання вимог щодо ідентифікації кінцевого бенефіціарного власника і повідомлення про виявлені розбіжності, зокрема через обмін інформацією з компетентними органами інших країн;
- ✓ створення цілісної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації незаконних доходів;

- ✓ виявлення та припинення випадків переміщення через митний кордон України товарів з порушенням законодавства, таких як лісоматеріали, грошові кошти, дорогоцінні метали і каміння, культурні цінності, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, шляхом проведення спеціальних оперативних заходів (спільних операцій) на території митниці України;
- ✓ вжиття заходів, спрямованих на запобігання легалізації (відмиванню) активів, отриманих унаслідок податкових злочинів, а також протидію незаконному переведенню коштів за кордон суб'єктами господарювання, включаючи використання офшорних зон;
- ✓ реалізація заходів, спрямованих на виконання Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, зокрема на побудову платіжної інфраструктури та зменшення частки готівкових розрахунків на користь безготівкових: підвищення фінансової інклюзії, зокрема шляхом розвитку платіжної інфраструктури, вдосконалення дистанційної ідентифікації та верифікації клієнтів для отримання фінансових послуг (включаючи систему Bank ID Національного банку), підвищення фінансової грамотності, розвиток безготівкових платежів (зокрема нових платіжних технологій, нових стандартів і форматів платежів (ISO 20022), а також розвитку Національної платіжної системи «Український платіжний простір» та посилення кібербезпеки);
- ✓ виявлення та протидія фінансовому шахрайству;
- ✓ вжиття заходів для запобігання використанню учасниками платіжного ринку технологій карткових платіжних систем для переказів на користь осіб, що займаються незаконною діяльністю;
- ✓ забезпечення координації реалізації антикорупційної політики відповідно до Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, моніторинг та оцінка її ефективності у сфері запобігання й протидії;
- ✓ сприяння створенню та функціонуванню Державної системи онлайн-моніторингу шляхом затвердження правил її роботи;

- ✓ реалізація впровадження в експлуатацію Державної системи онлайн-моніторингу;
- ✓ вжиття заходів для запобігання фінансуванню тероризму та легалізації (відмиванню) активів, пов'язаних із фінансуванням військової агресії російської федерації проти України, колабораційною діяльністю, сприяння державі-агресору, сепаратизму, фінансування терористичної активності, а також розповсюдженням зброї масового знищення;
- ✓ виявлення потенційних випадків розкрадання гуманітарної та іншої допомоги, яка надається для протидії військовій агресії російської федерації проти України;
- ✓ виявлення злочинів, пов'язаних із комп'ютерними системами та даними (кіберзлочинів), а також віртуальними активами, з метою запобігання легалізації (відмиванню) коштів, отриманих внаслідок таких злочинів;
- ✓ співпраця з суб'єктами первинного фінансового моніторингу, неприбутковими організаціями та громадськістю, а також налагодження міжнародного співробітництва.

Уповноважені органи державної влади разом із компетентними органами інших країн активно займаються розслідуванням випадків відмивання коштів, отриманих внаслідок корупційних дій, а також розкрадання та привласнення державних ресурсів. Це має на меті встановлення та подальше блокування банківських рахунків і інших активів за кордоном. Основними результатами кримінальних проваджень є конфіскація активів, здобутих злочинним способом, з їхнім подальшим зарахуванням до державного бюджету. В даний час уповноважені органи працюють над розвитком національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) активів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. Вимоги до цієї системи значно посилилися відповідно до нових Рекомендацій FATF, затверджених Групою фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей [18].

Згідно з класифікацією ООН, легалізація (відмивання) злочинних доходів є найвищою формою економічної злочинності. У зв'язку з цим, легалізація (відмивання) активів, отриманих шляхом злочинної діяльності, сьогодні є не лише негативним соціально-економічним явищем, а й системною загрозою, яка становить серйозну небезпеку для стабільного розвитку національної економіки та має негативний вплив на рівень життя населення [13].

Незважаючи на розширену нормативно-правову базу для протидії легалізації активів, отриманих злочинним шляхом, на практиці існує кілька проблем, які негативно позначаються на розслідуванні й викритті цих злочинів.

1.3. Аналіз зарубіжних моделей фінансового моніторингу

На цьому етапі нашого дослідження ми проведемо порівняльний аналіз основних моделей фінансового моніторингу, щоб визначити їхні відмінності, слабкі місця та переваги, які можна буде посилити. Крім того, важливою частиною нашого дослідження буде порівняльний аналіз законодавства різних країн у сфері протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом.

Запропонований алгоритм аналізу включатиме кілька взаємозв'язаних етапів:

- проведення порівняльного аналізу основних моделей фінансового моніторингу;
- вивчення нормативно-правової бази різних країн у контексті протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;
- розробка рекомендацій щодо впровадження певних аспектів у вітчизняну практику фінансового моніторингу.

Отже, ми почнемо з першого етапу - "проведення порівняльного аналізу основних моделей фінансового моніторингу". У світовій практиці зазвичай виділяються кілька моделей фінансового моніторингу:

- адміністративна модель;

- правоохоронна модель;
- судова модель;
- гібридна модель.

Проведемо аналіз адміністративної моделі фінансового моніторингу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Характеристика моделі ПФР адміністративного типу

ХАРАКТЕРИСТИКА	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Ці ПФР, як правило, розміщуються в рамках існуючого державного органу або в під повноваженнями існуючого міністерства, крім судового чи правоохоронного органу чи міністерства. Зазвичай, місце розміщення знаходяться у міністерстві фінансів, центральному банку чи іншому регуляторному органі. Однак деякі ПФР, що слідує адміністративній моделі, не знаходяться в межах існуючого відомства чи міністерства, а натомість створюються, як самостійний, незалежний орган. Більшість членів Егмонтської Групи мають ту чи іншу форму адміністративної моделі (у 2018 році 119 членів Егмонтської Групи були класифіковані, як адміністративні, а ще 15 були класифіковані, як змішані моделі з адміністративними та правоохоронними органами). Прикладами цього типу є FinCEN в США та FINTRAC в Канаді (FINTRAC також є прикладом окремого ПФР, незалежного від будь-якого іншого відомства).	• ПФР діє, як нейтральний буфер між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та правоохоронними органами / органами прокуратури, що сприяє довірі та впевненості суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо ПФР • полегшує обмін інформацією з іноземними ПФР • ПФР має доступ до ресурсів та досвіду відповідного адміністративного органу	• безпосередній нагляд з боку політичних органів влади іноді може збільшити ризик надмірного впливу • розміщення ПФР за межами правоохоронного органу може спричинити затримки із застосуванням правоохоронних заходів (наприклад, заморожування активів) • ПФР може мати більш обмежені юридичні повноваження щодо збору доказів порівняно з правоохоронними та судовими моделями. Зокрема, це залежить від існуючої законодавчої бази; не всі ПФР, що слідує адміністративній моделі, зіткнулися з цим недоліком, особливо там, де законодавство спеціально надає ПФР повноваження відмінні від відомства або міністерства, в якому він знаходиться

Джерело: [14; 18].

Особливою рисою цієї моделі фінансового моніторингу є те, що відповідний підрозділ зазвичай підпорядковується міністерству фінансів країни. Головним завданням цього підрозділу є моніторинг підозрілих фінансових операцій, тоді як інші форми фінансових шахрайств і правопорушень не потрапляють до сфери його аналізу та нагляду.

Особливості правоохоронну моделі представимо у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Характеристика Моделі ПФР Правоохоронного Типу

ХАРАКТЕРИСТИКА	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Ця модель є другою найпоширенішою формою, прийнятою членами Егмонтської групи (у 2018 році 19 членів були віднесені до цієї категорії, ще 15 мали спільну гібридну адміністративну/правоохоронну класифікацію). Відповідно до цієї моделі, ПФР знаходиться в межах правоохоронного органу країни та має однакові повноваження з відомством щодо злочинів, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризмом. Прикладами можуть бути ПФР Великобританії (з Національним кримінальним агентством - NCA), Поліція Сінгапуру та Поліція Фінляндії	• ПФР та правоохоронні органи отримують вигоду від простоти доступу до спільної інформації (включаючи міжнародні мережі, такі як INTERPOL) та інфраструктури; • ПФР, як правило, має ширші повноваження щодо розслідування; • примусові заходи можуть бути застосовані швидше (наприклад, замороження активів).	• СПФМ може виявити більше небажання щодо обміну інформацією безпосередньо з органом, який також відповідає за правоохоронний та/або прокурорський напрямок, особливо там, де існує ризик використання звітів для цілей; • запити на отримання додаткової інформації можуть сповільнюватися вищими граничними показниками, що застосовуються до звичайних правоохоронних розслідувань. Однак законодавча база країни може працювати над вирішенням цього питання шляхом спеціального звільнення ПФР від граничних показників; • акцент робиться на розслідуванні та виявленні, а не на запобіжних заходах.

Джерело: [18].

Досліджена модель фінансового моніторингу, що має правоохоронний характер, відрізняється тим, що відповідний підрозділ фінансового моніторингу отримав розширені повноваження для боротьби з легалізацією доходів, здобутих незаконним шляхом. Окреслена модель фінансової розвідки в значній мірі інтегрована в загальну систему правоохоронних органів і не має належної автономії. Визначимо також особливості моделі фінансового моніторингу судового типу (табл. 1.4).

Таблиця 1. 4

Характеристика моделі ПФР судового типу

ХАРАКТЕРИСТИКА	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Деякі, хоч і мало, ПФР знаходяться в межах судової гілки влади (як правило, під юрисдикцією прокурора, який відповідно до цієї правової системи має слідчі повноваження). У 2018 році Егмонтська група повідомила про два судові ПФР та чотири ПФР з гібридною судовою / правоохоронною моделлю. МВФ та Світовий банк зазначають, що ця модель може бути корисною там, де країна має дуже жорстке законодавство що регулює питання банківської таємниці; тісний зв'язок із судовою системою сприяє співпраці з фінансовими установами, на яких поширюються такі закони. Прикладом цієї моделі є ПФР Люксембургу FIULUX (CFR).	• ПФР, як правило, користуються більшою свободою від невинуватеного політичного втручання • репутація судової влади щодо незалежності та неупередженості може допомогти зміцнити довіру щодо співпраці з ПФР; • ПФР користується повноваженнями судової влади (наприклад, заморожування активів, затримання осіб); • орган, відповідальний за розслідування та переслідування отримує безпосередній та швидкий доступ до інформації.	• судова модель має багато спільних недоліків з правоохоронною моделлю; • ПФР можуть зіткнутися з проблемами обміну та доступу до інформації з несудовими ПФР

Джерело:[14; 18].

Варто зазначити, що судова модель фінансового моніторингу помітно відрізняється від тих варіантів, що ми розглядали раніше. У процесі аналізу було виокремлено ключовий недолік цієї моделі, який полягає в ускладненому

доступі до інформаційного обміну з іншими структурними підрозділами та правоохоронними органами, які не є частиною судової системи країни. Ця проблема істотно ускладнює процеси міжвідомчої та міжнародної співпраці. Окрім того, варто виокремити гібридну модель, яка являє собою комбінацію елементів різних розглянутих моделей. Проведемо компаративний аналіз особливостей законодавчого регулювання різних країн (табл. 1.5).

Таблиця 1.5.

Компаративний аналіз законодавства у сфері фінансового моніторингу

КРАЇНА	ЗАКОНОДАВСТВО	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
1	2	3
США	законодавство про боротьбу з відмиванням грошей; – законодавство про корумповані організації, а також ті, що знаходяться під впливом рекетирів; – законодавство про забезпечення всеосяжного механізму для знищення та перешкоджання тероризму	Ув'язнення строком до 20 років. Штраф до 500 тис. дол. або на суму, що вдвічі перевищує сукупну суму угод, по відношенню до яких пред'явлено обвинувачення (в залежності від того, яка сума більше).
Великобританія	– законодавство про карну відповідальність за легалізацію доходів, отриманих у результаті злочинних дій; – законодавство про протидію відмиванню грошей	Покарання до 14 років позбавлення волі; за розголошення інформації до 5 років; за недонесення про операції до 5 років
Австрія	– законодавство про валютні операції; – законодавство про банки; – Доповнення до Кримінального кодексу про відповідальність юридичних та фізичних осіб за відмивання грошей	Ув'язнення на термін більше 3
Німеччина	– законодавство про боротьбу з торгівлею наркотиками та іншими формами організованої злочинності; – законодавство про виявлення доходів, отриманих злочинним шляхом	Позбавлення волі на термін більше року.
Польща	– Закон від 16 листопада 2000 р. «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму»	Позбавленням волі від 6 місяців до 10 років
Італія	– Закон № 646 «Про боротьбу з мафією», – Закон № 55 «Про діяльність фінансово-кредитних інститутів країни»	Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років та штраф. Покарання може бути збільшене, якщо такі дії здійснюють посадові особи

Джерело: [13; 18].

Також, під час компаративного аналізу були визначені основні переваги іноземних моделей фінансового моніторингу (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Переваги закордонних моделей фінансового моніторингу

Джерело: розроблено автором.

Отож, в ході проведеного аналізу з'ясовано, що модель фінансового моніторингу в Україні в переважній мірі має адміністративний характер. Крім того, дослідження дозволило виокремити ключові переваги різних моделей, які можуть бути застосовані у вітчизняній практиці боротьби з легалізацією незаконно здобутих доходів.

Висновки до розділу 1

Проведено аналіз теоретичних підходів до тлумачення поняття «відмивання грошей» та «фінансовий моніторинг» в результаті якого встановлено, що більшість трактувань акцентують на трактування поняття «відмивання грошей» як процесу, діяльності та виду фінансових операцій. На основі чого зроблено теоретичне узагальнення щодо доцільності трактування поняття як процесу, що дало змогу виокремити основні характеристики сутності фінансового моніторингу: державний обов'язок, зумовлений її соціальними та міжнародними зобов'язаннями; організаційно-правова структура, що базується на нормах публічного права; унікальний механізм, який об'єднує різні суб'єкти для виявлення підозрілих фінансових операцій; не лише виявлення певних обставин, а й всебічний аналіз отриманих даних для прийняття відповідних заходів; кінцева мета системи фінансового моніторингу полягає у зменшенні легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом.

Синтезовано ключові принципи проведення фінансового моніторингу, серед яких принципи: законності; презумпція невинності суб'єктів фінансових правопорушень; міжнародна співпраця у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу; наявність та ефективне функціонування державного підрозділу фінансового моніторингу; полісуб'єктність.

Обґрунтовано, що фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у системі запобігання фінансовим злочинам, оскільки передбачає діяльність, яка спрямована на виявлення незаконно здобутих доходів, а також на запобігання фінансуванню тероризму і здійсненню фінансових злочинів.

Встановлено перелік найбільш впливових організацій у сфері антилегалізаційного моніторингу: FATF (створена для оцінки ефективності співпраці в запобіганні використанню банківської системи та фінансових установ для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, а також для розгляду можливості запровадження додаткових превентивних заходів у цій

сфері); Moneyval (спеціальний комітет експертів Ради Європи, який здійснює взаємну оцінку заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму); Базельський комітет (забезпечує ефективний банківський нагляд, що охоплює широкий спектр питань, включаючи боротьбу з відмиванням доходів); Вольфсберзька група (займається розробкою та впровадженням 14 принципів, які стосуються боротьби з незаконними банківськими установами в приватному секторі); Європейська рада із системних ризиків (відповідає за макропруденційний нагляд над фінансовою системою ЄС); Європейська система фінансового нагляду (відповідає за узагальнення регуляторних норм, розробку технічних стандартів, а також інструкцій і рекомендацій, які національні регулятори та уряди можуть використовувати при ухваленні регуляторних рішень).

Запропоновано алгоритм для реалізації аналізу національного антилегалізаційного моніторингу, який передбачає: проведення порівняльного аналізу основних моделей фінансового моніторингу; вивчення нормативно-правової бази різних країн у контексті протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; розробка рекомендацій щодо впровадження певних аспектів у вітчизняну практику фінансового моніторингу. В результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено основні переваги закордонних систем антилегалізаційного фінансового моніторингу, а саме: верифікація джерел інформації про підозрілі фінансові операції; формування фінансового моніторингу на основі налагодженої взаємодії стосовно протидії легалізації доходів отриманих незаконно; заборона передачі інформації про порушення податкового законодавства третім країнам для уникнення витоку конфіденційної інформації; зобов'язання для комерційних банків щодо повідомлення про відкриті у них підозрілі рахунки; організація міжвідомчої співпраці підрозділів фінансового моніторингу та правоохоронних органів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

2.1. Макроекономічний аналіз ефективності системи фінансового моніторингу України

Для створення всебічної оцінки системи антикорупційних заходів, здійснимо також її макроекономічний аналіз. Важливим елементом антикорупційної стратегії країни є залучення громадян до процесу прийняття відповідних рішень, контролю за розподілом бюджетних і відомчих коштів, а також активність участі в антикорупційній діяльності. Дослідження таких індикаторів в Україні показало доволі хороші результати, адже динаміка позитивних змін простежується досить виразно (рис. 2.1).

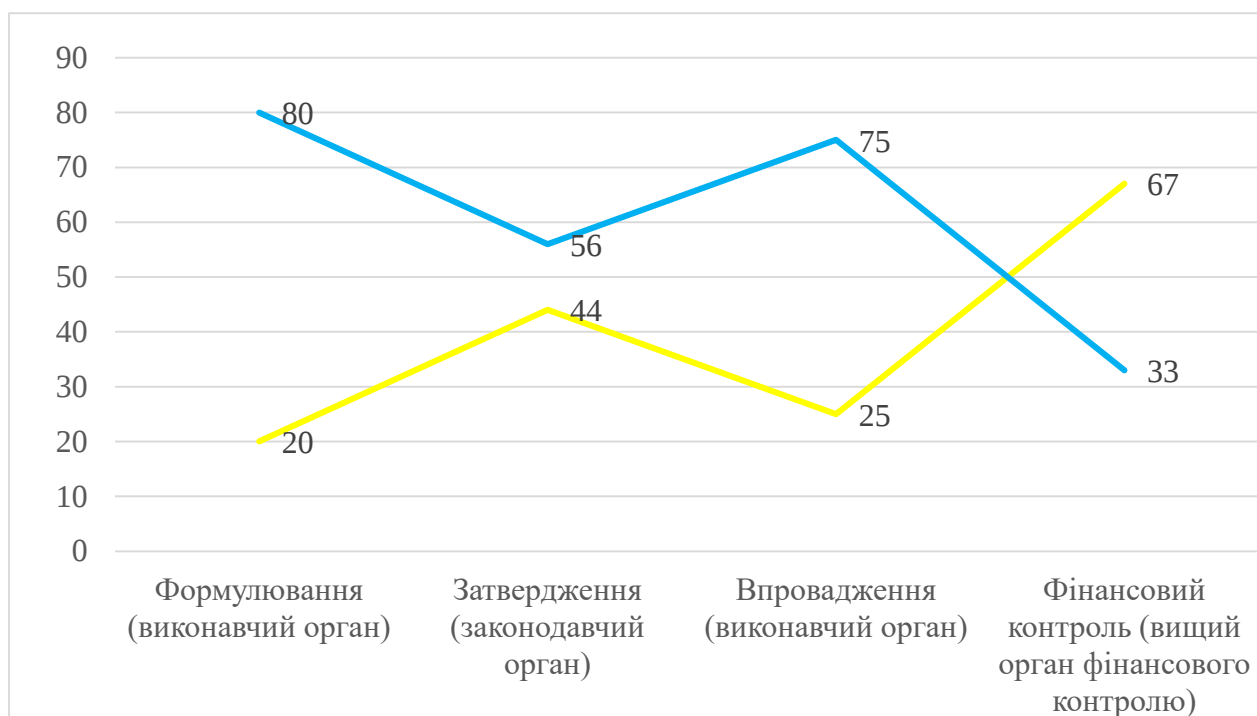

Рис. 2.1. Обсяг можливостей участі громадськості в процедурі формування
бюджету України

Як представлено на рисунку, громадяни мають найкращі можливості для участі у фінансовому контролі, в той час як найменша активність спостерігається у процесі розробки бюджету. Досить значна участь громадськості також відзначається у затвердженні державного бюджету. Ця тенденція є загалом позитивною, проте рівень залучення громадян все ще не можна вважати достатнім.

Важливим макроекономічним показником, що опосередковано засвідчує ефективності антилегалізаційної системи та антикорупційних заходів зокрема є динаміка індексу сприйняття корупції в Україні (рис. 2.2).

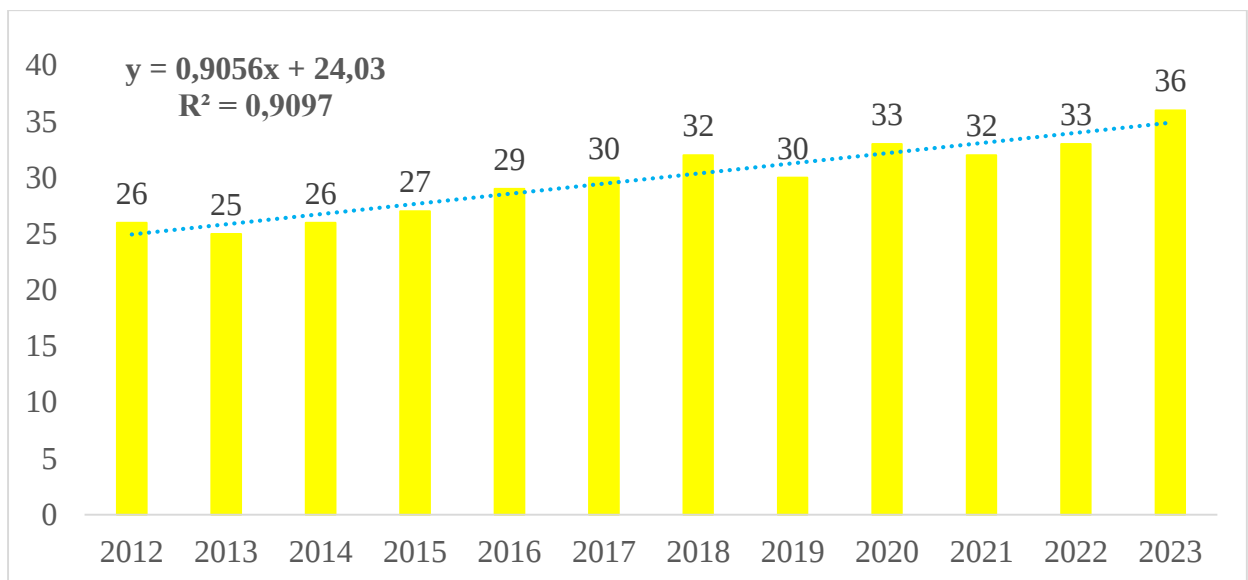

Рис. 2.2. Динаміка індексу сприйняття корупції В Україні

Джерело: складено автором на основі [28].

Загальні результати аналізу вказують на позитивну динаміку індексу сприйняття корупції в Україні, але його рівень все ще залишається досить низьким у порівнянні з індексами розвинених держав. Це явище може відображати не лише неефективність існуючих антикорупційних заходів, а й наслідки тривалого періоду, що виник під впливом «корупційного досвіду» часів Радянського Союзу, оскільки багато державних установ було побудовано на «тіньових» практиках і корупційних зв'язках. В результаті, у багатьох представників політичної та бізнес еліт залишилася схильність до корупції.

Для порівняння розглянемо індекс сприйняття корупції в країнах, які є потенційними членами на вступ до ЄС (рис. 2.3).

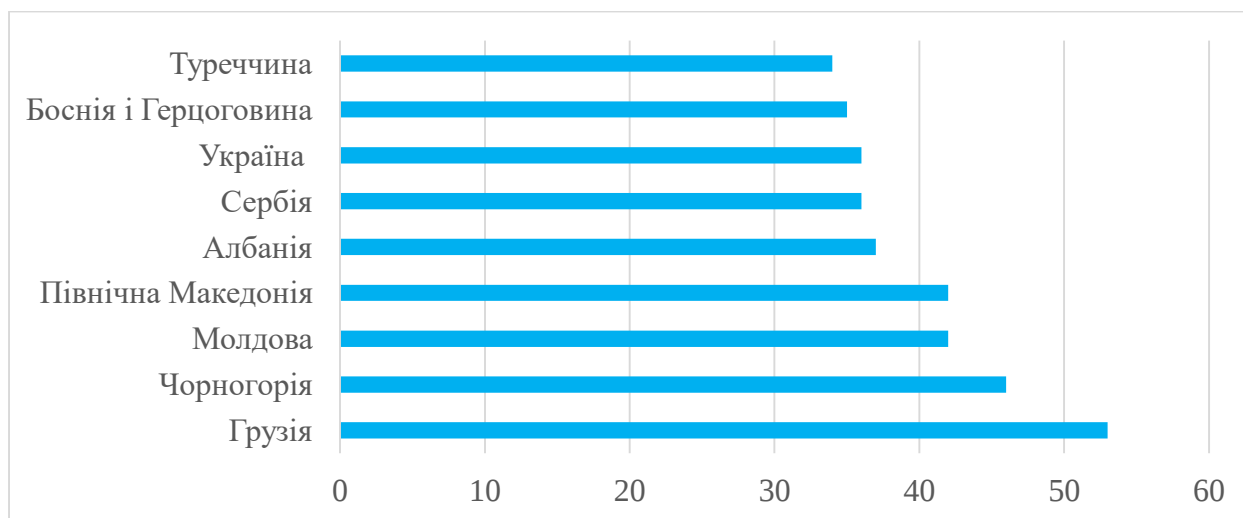

Рис. 2.3. Індекс сприйняття корупції в потенційних членах ЄС

Розроблено автором на основі [28].

Проаналізуємо також показник громадської думки щодо антикорупційної свідомості громадян (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Антикорупційні настрої громадян України

Розроблено автором на основі [28].

Як демонструє рисунок, третина громадян України висловлює готовність підтримати антикорупційні протести з метою посилення відповідних заходів. Варто відзначити, що понад 80% українців вважають, що державний сектор

уражений корупцією. Хоча така інформація може не бути повністю точним відображенням реальності, її слід враховувати при оцінці роботи антикорупційних органів. Важливими є також результати опитувань громадян щодо найбільш корумпованих сфер та установ, де найчастіше дають хабарі (рис. 2.5 та 2.6). Згідно з цими опитуваннями, найбільш проблемними виявилися судова система та правоохоронні органи. В такому контексті робота антикорупційних органів є надзвичайно важливою і актуальною.

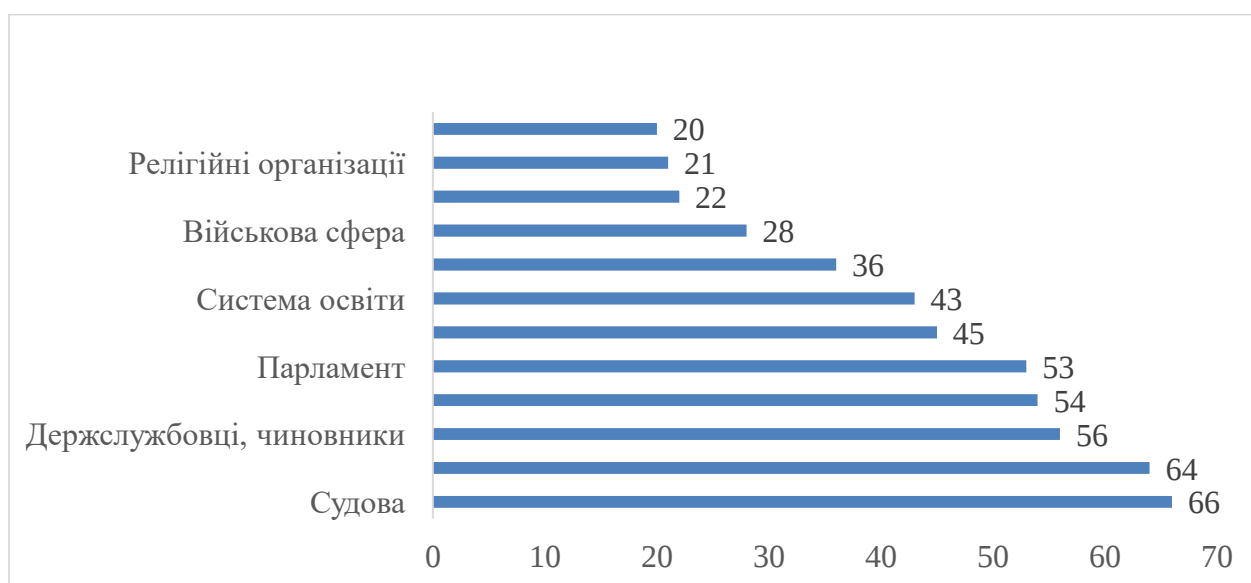

Рис. 2.5. Найбільш корумповані сфери діяльності

Джерело: складено автором на основі [28].

Рис. 2.6. Частка громадян, які сплачували хабар

Розроблено автором на основі [28].

Також варто відзначити, основні результати дослідження: 74% населення не повідомляє про випадки корупції. До того ж, понад 63% вважають, що такі повідомлення нічого не змінять. Це тривожний сигнал, який вимагає від держави активізації заходів для підвищення антикорупційної свідомості та формування культури прозорості в суспільстві. З урахуванням суспільних настроїв і тенденцій, така антикорупційна стратегія вважається найбільш дієвою у протидії корупції.

Проведемо аналіз динаміки індексу верховенства права в Україні (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Динаміка індексу верховенства права в Україні

Розроблено автором на основі [28].

Динаміка цього індексу була досить позитивною, але в 2021-2023 роках він різко знизився. Основною причиною можна вважати повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Водночас варто зазначити, що навіть довоєнний рівень індексу верховенства права був недостатнім у порівнянні з більшістю розвинутих країн. Це підкреслює необхідність проведення заходів для вдосконалення національного законодавства, механізмів реалізації правових норм та судової системи в цілому.

2.2. Діяльність суб'єктів антилегалізаційного фінансового моніторингу держави

Наступним кроком у рамках обраної методики дослідження буде аналіз кількісних показників, що характеризують результати роботи підрозділу фінансового моніторингу та його вплив на фінансову безпеку держави. Для цього використовується визначений набір показників.

Розпочнемо з оцінки динаміки повідомлень про фінансові операції, встановивши окремі показники, такі як:

- кількість інформації про фінансові операції, взятої на облік і підвладної фінансовому моніторингу;
- кількість поданої інформації про фінансові операції, які підлягають процедурі фінансового моніторингу.

Визначення цих показників дозволить виявити загальні тенденції та сформулювати тренд щодо кількості транзакцій, що підпадають під процедуру фінансового моніторингу з плином часу. Таким чином, зміна кількості підозрілих фінансових операцій може свідчити про підвищення суспільної свідомості та моралі, або про ефективність системи фінансового моніторингу, яка реалізує свою превентивну функцію. Основні результати аналізу представимо на рисунку 2.8.

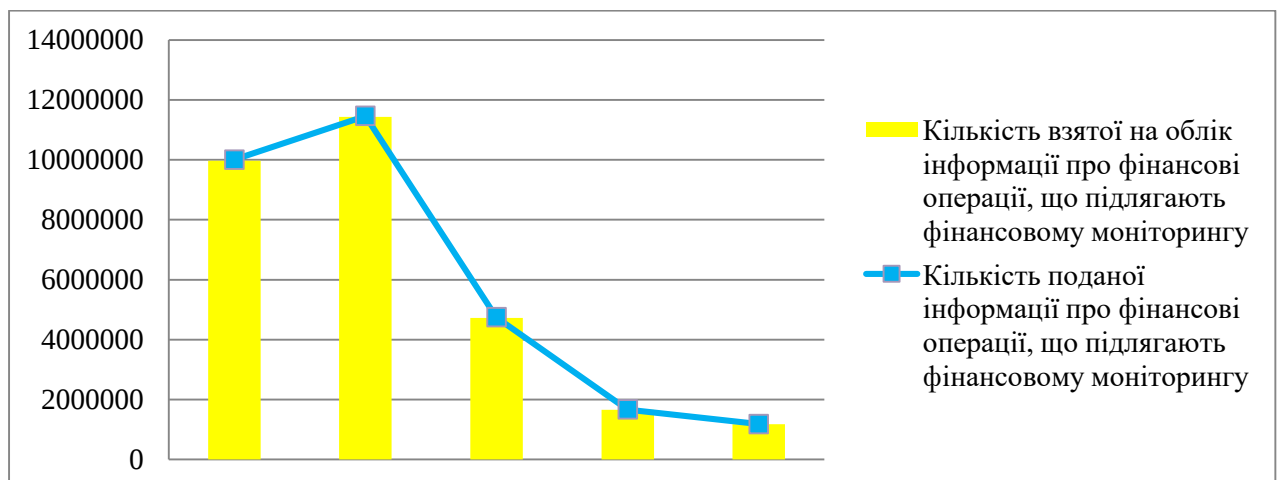

Рис. 2.8. Динаміка інформування про фінансові операції

Джерело: [22; 27].

Аналіз показує загальну тенденцію до зниження обсягів повідомлень про фінансові операції в період 2020-2023 років. Це може бути пов'язано зі зниженням ділової активності та обсягів фінансових операцій через пандемію COVID-19 та початок повномасштабного вторгнення росії в Україну. Зменшення кількості зареєстрованої інформації про операції, які підлягають фінансовому моніторингу, може вказувати на підвищення рівня суспільної свідомості або зниження обсягів тіньових операцій завдяки ефективній роботі системи фінансового моніторингу в Україні. Ми також проведемо аналіз динаміки повідомлень про фінансові операції, які надходили від банківських та небанківських установ за період з 2018 по 2023 роки.

Слід підкреслити, що аналіз змін у кількості повідомлень про фінансові операції з боку банківських і небанківських установ відображає тенденції, подібні до вже розглянутих показників. Загалом спостерігається зростання кількості таких повідомлень у 2018-2019 роках та поступове зменшення з 2019 до 2023 року. Можна припустити, що на цю динаміку впливають ті ж чинники. В цілому кількість повідомлень про фінансові операції показує майже паралельний рух за цей період. З цього випливає, що національна система фінансового моніторингу значною мірою залежить від контролю, який здійснюють банківські та небанківські організації, що виконують функції первинного фінансового моніторингу.

Наступним етапом аналізу стане визначення структури повідомлень та тих суб'єктів, від яких отримуються повідомлення про фінансові операції. Отримані результати представимо графічно на рисунку 2.9.

Рис. 2.9. Питома вага повідомлень

Джерело: [22; 27].

Графічний аналіз дозволяє зробити висновок, що значна частина повідомлень (54%) про фінансові операції надходить від учасників ринку капіталу та товарних ринків, що підтверджує їхню важливу роль як суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Понад чверть повідомлень надійшло від фінансових компаній, тоді як інші повідомлення, в набагато менших обсягах, поступили від страхових компаній, лотерейних організаторів та інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Підсумовуючи ці результати, можна зазначити, що понад 75% повідомлень про фінансові операції надходять від провідних гравців фінансового ринку та ринку капіталів. Це ще раз підкреслює необхідність і доцільність здійснення первинного фінансового моніторингу.

Також, в межах нашого дослідження, доцільно встановити частку фінансових операцій, що були взяті на облік підрозділом фінансового моніторингу – Державною службою фінансового моніторингу України.

Аналіз показує, що в середньому 95% операцій, які обліковуються Держфінмоніторингом, є підозрілими фінансовими операціями, що підлягають фінансовому моніторингу, а також пороговими фінансовими операціями.

Слід також відзначити, що, попри зниження кількості повідомлень про фінансові операції та інформації, яка була взята на облік, кількість досьє, створених Державною службою фінансового моніторингу України, демонструє позитивну тенденцію до зростання. Це вказує на ефективність системи фінансового моніторингу в Україні.

На наступному етапі аналізу ми визначимо джерела матеріалів, переданих до правоохоронних органів, що передбачає встановлення суб'єктів, які проводили моніторинг, а також кількість повідомлень, сформованих ними. Результати цього аналізу будуть представлені за 2023 рік на рисунку 2.10.

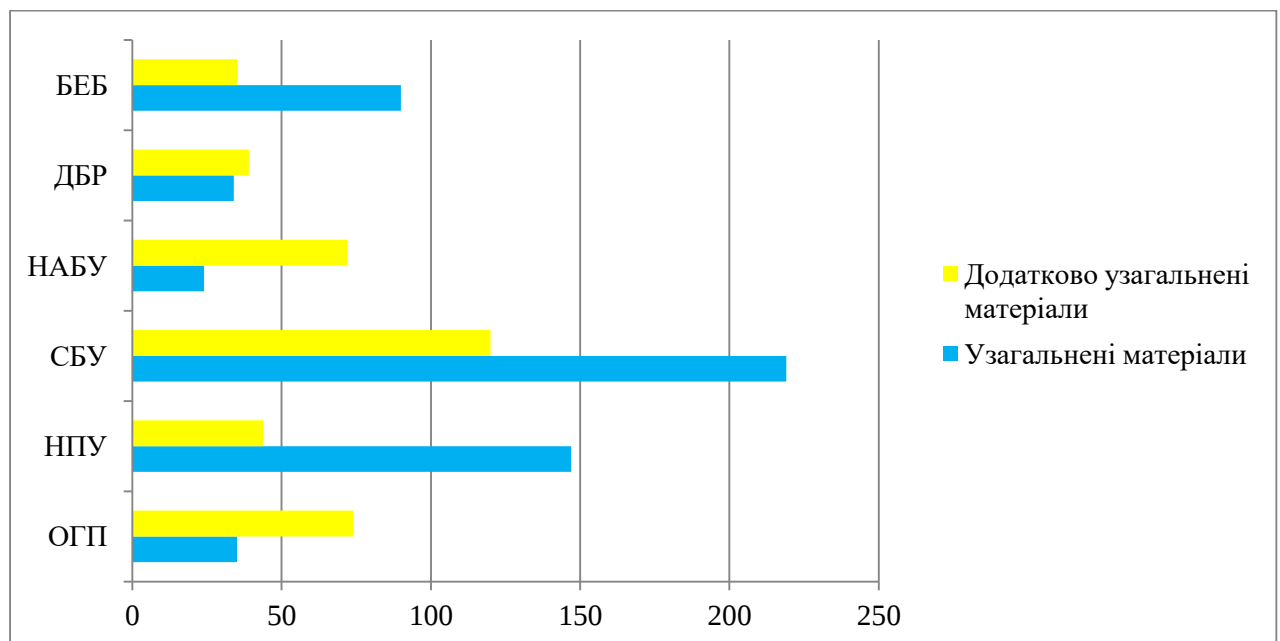

Рис. 2.10. Джерела переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів
Джерело: [22; 27].

За результатами аналізу, найбільшу кількість узагальнених матеріалів було направлено до СБУ, Національної поліції України та Бюро економічної безпеки. Що стосується додатково узагальнених матеріалів, до лідерів також увійшли СБУ, Офіс Генерального прокурора та Національне антикорупційне

бюро України. В загальному, узагальнені та додатково узагальнені матеріали надходили від основних структур, які займаються боротьбою з фінансовими та економічними правопорушеннями в країні.

Резюмуючи результати аналізу, можна стверджувати, що система фінансового моніторингу в Україні в цілому функціонує ефективно. Проте, існує ряд труднощів і проблем у роботі даного підрозділу, які спричинені військовими діями. Крім того, певні макроекономічні показники (такі як рівень тіньової економіки, індекс сприйняття корупції та індекс економічної свободи) вказують на відносно незадовільну ефективність системи фінансового моніторингу в Україні.

2.3. Типологічний аналіз діяльності системи антилегалізаційного фінансового моніторингу

У процесі боротьби зі злочинами у фінансовій сфері надзвичайно важливо розуміти найпоширеніші методи відмивання грошей. Відмивання коштів є складним процесом, що дозволяє злочинним особам приховати справжнє джерело своїх активів, залучаючи безліч етапів та заплутаних механізмів. Для підвищення рівня обізнаності та удосконалення протидії цим злочинам, ми створили таблицю, де зібрані десять найбільш розповсюджених схем відмивання коштів.

Як свідчить досвід, знання про методи, що використовуються при відмиванні грошей, є вирішальним фактором для виявлення підозрілих трансакцій та запобігання фінансовій злочинності. У таблиці 2.1. наведено топ-10 схем «відмивання грошей», яка стане цінним ресурсом для подальшого дослідження.

Таблиця 2.1

Топ-10 основних способів «відмивання коштів»

№	Типові схеми легалізації незаконно одержаних доходів
Схема 1	Відмивання доходів посадовою особою державного підприємства
Схема 2	Відмивання доходів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом інвестування у дороговартісне майно
Схема 3	Відмивання коштів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом формування статутного капіталу
Схема 4	Відмивання коштів членом сім'ї экс-посадової особи шляхом придбання майнових прав
Схема 5	Відмивання доходів, отриманих від розкрадання бюджетних коштів із використанням підприємств з ознаками фіктивності та прихованого обіготівковування
Схема 6	Відмивання доходів, отриманих від привласнення коштів комунального підприємства через підконтрольні підприємства
Схема 7	Відмивання доходів від привласнення коштів державних установ
Схема 8	Відмивання доходів, отриманих від розкрадання державних коштів через фіктивні підприємства
Схема 9	Відмивання доходів від привласнення бюджетних коштів шляхом завищення вартості укладеного державного контракту
Схема 10	Відмивання коштів, отриманих від нецільового використання коштів комунального підприємства

Джерело: складено автором на основі [28].

Проаналізуємо більшість методів «відмивання грошей» більш детально та наведемо їх характеристику. На основі аналізу досвіду діяльності підрозділів фінансового моніторингу інших країн, здійснено аналіз, в результаті якого було виявлено схему фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом.

Відомо, що фізична особа П перерахувала 1,3 млн євро фізичній особі Л для розвитку бізнесу компанії-нерезидента Р. Далі, ці кошти, які мають сумнівне походження, оскільки фізична особа П задекларувала незначні доходи, були переказані на рахунок компанії Р. У разі непогашення отриманого кредиту фізичною особою Л, 100% активів компанії Р переходить у власність фізичної особи П.

Відомо, що компанія-нерезидент Р провела транзакції на загальну суму 0,3 млн євро на користь компанії-нерезидента С, бенефіціаром якої є фізична особа П.

Крім того, фізична особа П є засновником кількох юридичних осіб, і в одному з цих підприємств директором є фізична особа Л (рис. 2.11).

Варто зазначити, що значна частина коштів, витрачених фізичною особою П, використовується за межами України для оплати послуг готелів, в казино, а також для зняття готівки.

Таким чином, існують обґрунтовані підозри щодо спільної діяльності фізичної особи П та фізичної особи Л в контексті відмивання доходів, які не були задекларовані і мають сумнівне походження.

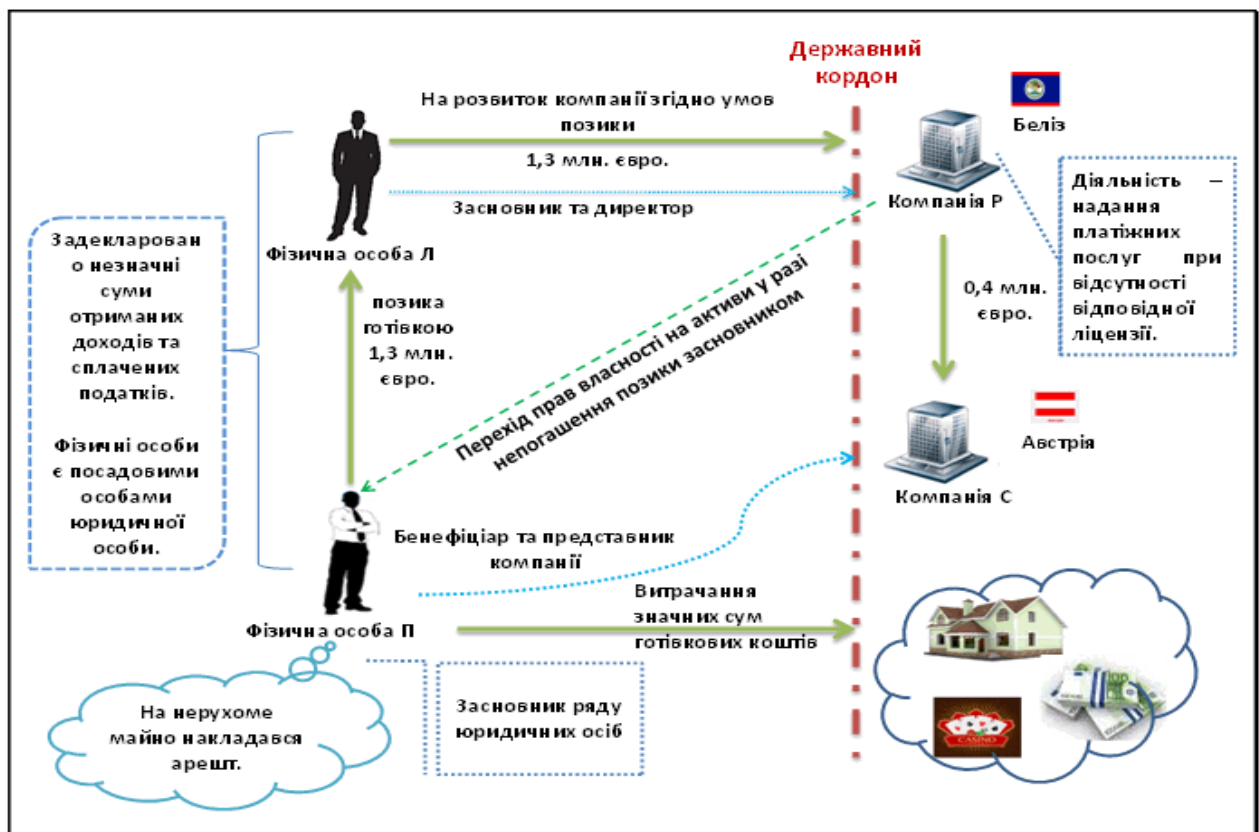

Рис. 2.11. Легалізації коштів фізичними особами за участю компанії-нерезидента

Джерело: складено автором на основі [27].

Використання платіжних карток знижує ризики, пов'язані з фінансуванням тероризму та відмиванням коштів, однак не усуває їх повністю, адже дозволяє швидко виконувати як безготівкові, так і готівкові фінансові транзакції в будь-якій точці світу, навіть без фізичної присутності власника картки.

В залежності від умов проведення платіжних операцій з використанням картки, можуть застосовуватися різні платіжні схеми: дебетова, дебетово-кредитна та кредитна.

Дебетова схема дозволяє користувачеві виконувати платежі за допомогою картки в межах коштів, що є на його рахунку (рис. 2.12).

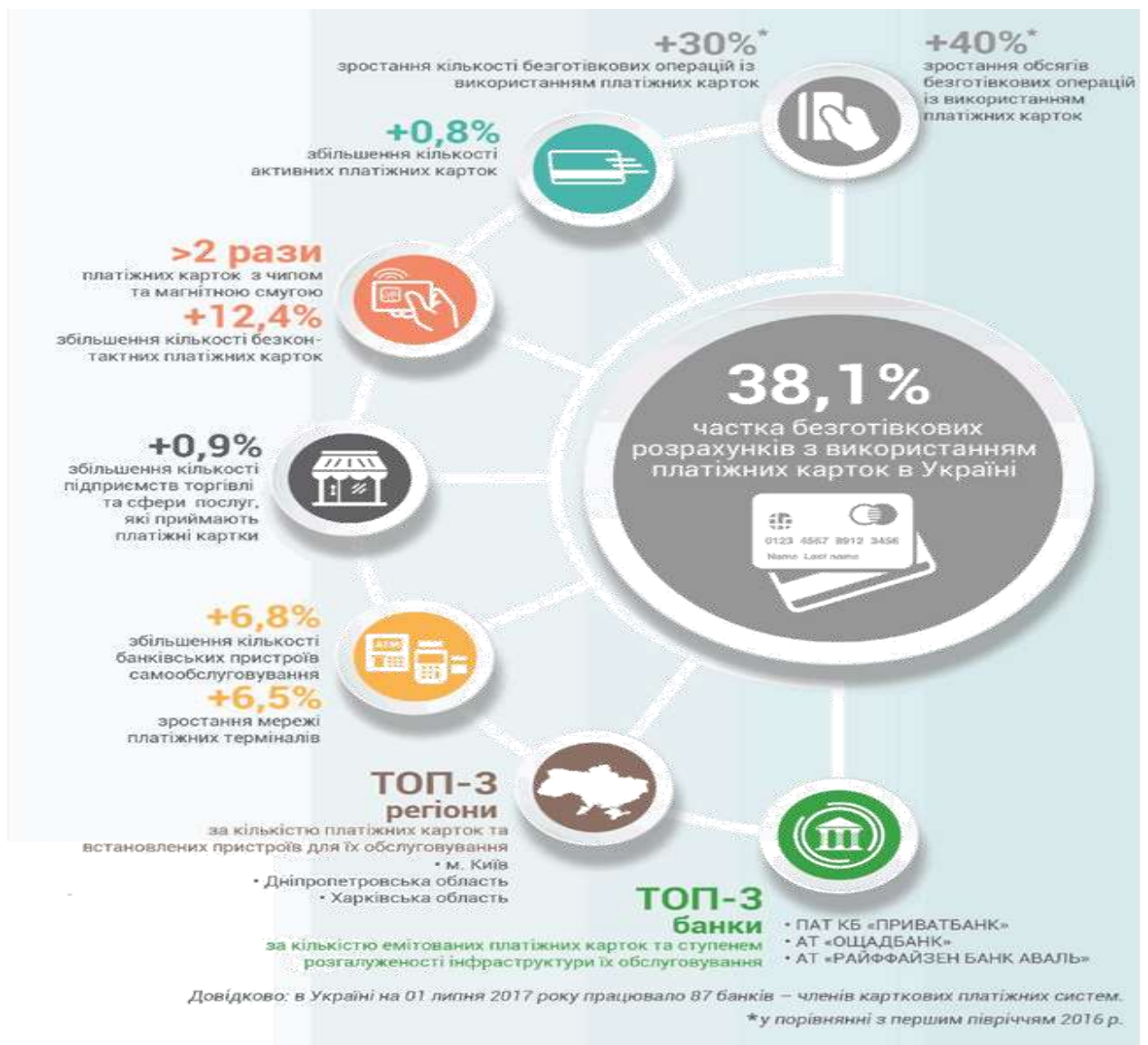

Рис. 2.12. Структура ринку платіжних карток

Джерело: складено автором на основі [27].

При використанні дебетово-кредитної схеми користувач виконує платіжні операції за допомогою платіжної картки, використовуючи залишок коштів на своєму рахунку. Якщо коштів недостатньо або їх немає, платіж може бути здійснений завдяки кредиту, наданому банком.

Кредитна схема дозволяє користувачу виконувати фінансові операції з використанням платіжної картки та loan коштів, які були надані банком у вигляді кредиту або в межах кредитної лінії.

Проблема боротьби з корупцією є актуальною вимогою нашого часу і має особливе значення для України.

Зловживаючи своїм службовим становищем, особа ухвалює протиправні рішення, що спрямовані на отримання особистої вигоди.

Кошти, отримані через реалізацію корупційних схем, використовуються для купівлі розкішної нерухомості, автомобілів класу VIP, дорогоцінних металів і каміння, антикваріату, цінних паперів, інвестицій у бізнес та для інших особистих потреб.

Виявлені схеми легалізації коштів, здобутих внаслідок корупційних дій, є різноманітними – від найпростіших, спрямованих на особисте споживання, до складніших, пов'язаних з інвестуванням у законну господарську діяльність.

До найбільш поширених методів відмивання корупційних доходів можна віднести:

- зарахування готівкових коштів на рахунки фізичних осіб, які займають керівні посади на державних підприємствах, в установах або організаціях, а також на рахунки пов'язаних із ними фізичних чи юридичних осіб, із подальшою купівлею активів, послуг або інвестиціями в діяльність підприємств, які перебувають під їх контролем, або зарахування готівки на депозитні рахунки з подальшою інвестицією вказаними способами;
- погашення кредитів, які були отримані для придбання елітної нерухомості, автомобілів VIP-класу, дорогоцінних металів і каміння, а також інших активів;

- надання фінансової допомоги або збільшення статутного капіталу компаніям, власниками яких є особи, пов'язані з посадовими особами державних підприємств, установ, організацій;

- зарахування коштів як авторської винагороди.

Наприклад, було зафіксовано схему відмивання коштів, організовану особою, що займала керівну посаду на державному підприємстві.

Встановлено, що особа, підозрювана у причетності до розкрадання значних сум коштів державного підприємства, виконувала операції на великі суми, включаючи готівку. Вона використовувала свої рахунки, відкриті в різних банках України. Здійснювала внески та зняття готівки, погашала кредити та розміщувала кошти на депозитних рахунках як у національній валюті, так і в доларах США (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Схема відмивання доходів отриманих від корупційних діянь
Джерело: складено автором на основі [27].

Загальна сума внесених фізичною особою готівкових коштів на рахунки за 11 років становила еквівалент 138,5 млн грн (з них 95,9 млн грн — на депозитні рахунки). При цьому офіційно задекларовані доходи фізичної особи помітно нижчі за суми проведених фінансових операцій, що вказує на наявність прихованих джерел доходів. Сума доходів, отриманих фізичною особою за 11 років становила 1,3 млн грн, що в 100 разів менше загальної суми здійснених фінансових операцій.

Також встановлено, що Фізична особа є власником ряду елітних автомашин, двох об'єктів дороговартісного нерухомого майна.

Наприклад, було виявлено схему, яка може бути пов'язана з отриманням неправомірної вигоди високопосадовцем (рис. 2.14).

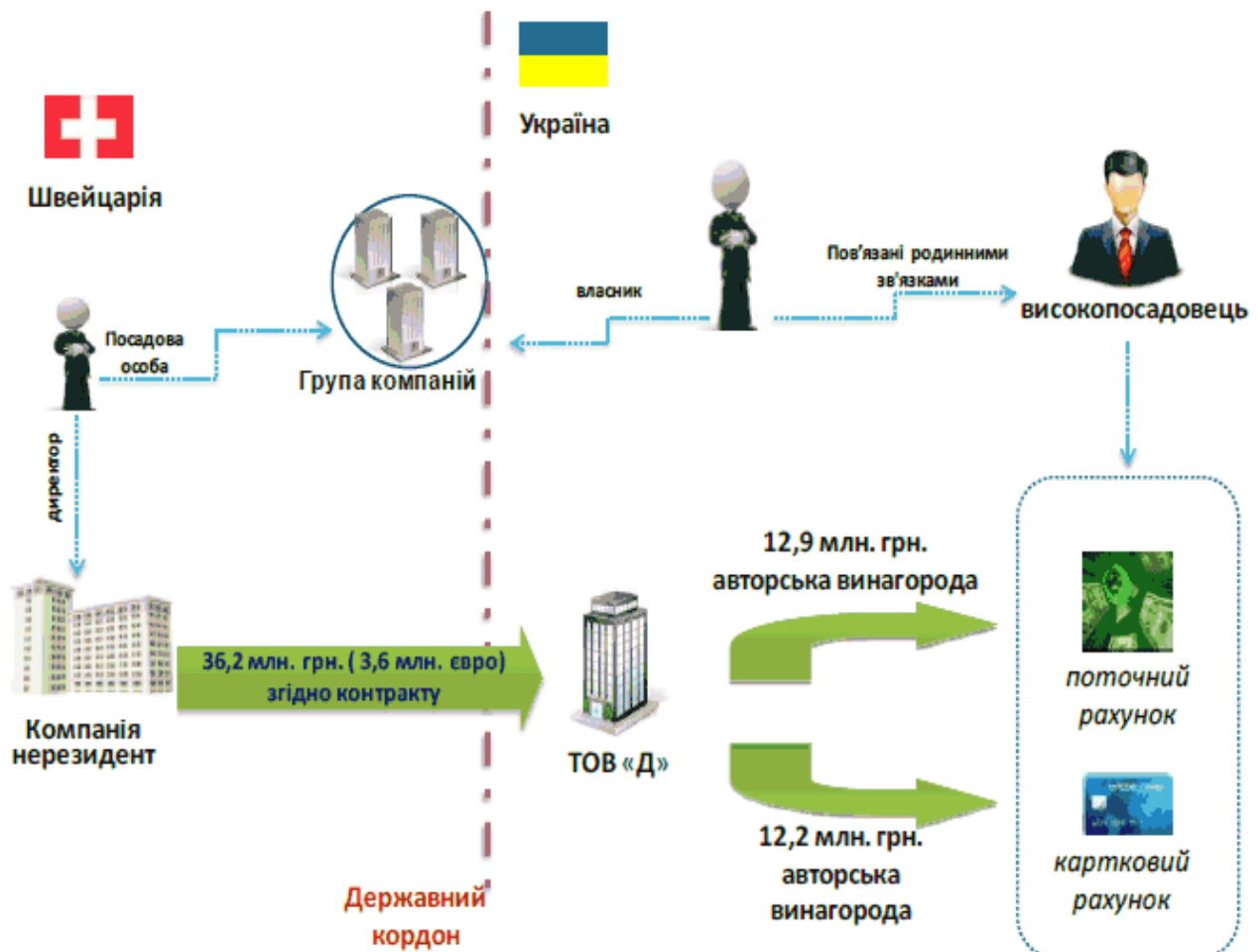

Рис. 2.14. Схема відмивання доходів отриманих від корупційних діянь
Джерело: складено автором на основі [27].

На рахунок юридичної особи ТОВ "Д" були зараховані кошти від компанії-нерезидента з Швейцарії у сумі, еквівалентній 36,2 млн грн (3,6 млн євро) з приміткою "згідно контракту".

Подальше використання отриманих коштів передбачало їх переказ на поточний та картковий рахунки фізичної особи, яка займає високопосадову позицію, у сумі 12,9 млн грн та 12,2 млн грн відповідно, як авторську винагороду.

Варто відзначити, що директор компанії-нерезидента (Швейцарія) є посадовою особою групи компаній, підконтрольних близькому родичу згаданого високопосадовця.

За фактом одержання неправомірної вигоди в особливо великому розмірі правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Також існує схема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом внаслідок вимагання та одержання неправомірної вигоди (рис. 2.15).

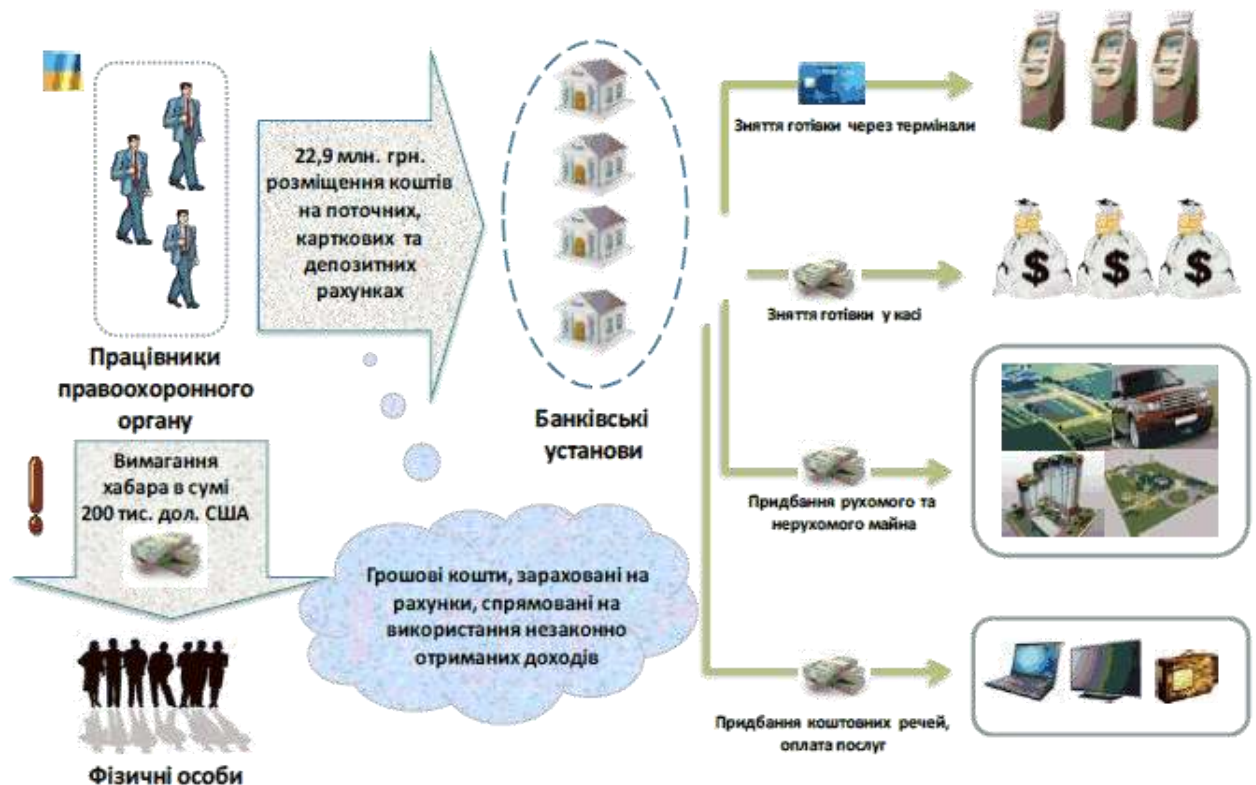

Рис. 2.15. Схема відмивання доходів отриманих від корупційних діянь
Джерело: складено автором на основі [27].

Розглянемо також легалізаційну схему, представлену на рисунку 2.16. Кожна фізична особа має в своєму розпорядженні від 5 до 40 рахунків у більш ніж 10 банківських установах.

Ці особи працюють у правоохоронному органі і залучені до вимагання хабарів в особливо великих розмірах. На підставі цих фактів правоохоронні органи проводять розслідування. Також виявлено схему, за допомогою якої посадовці державного органу отримують неправомірні вигоди, сприяючи у вирішенні питань щодо отримання дозвільних документів та легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом.

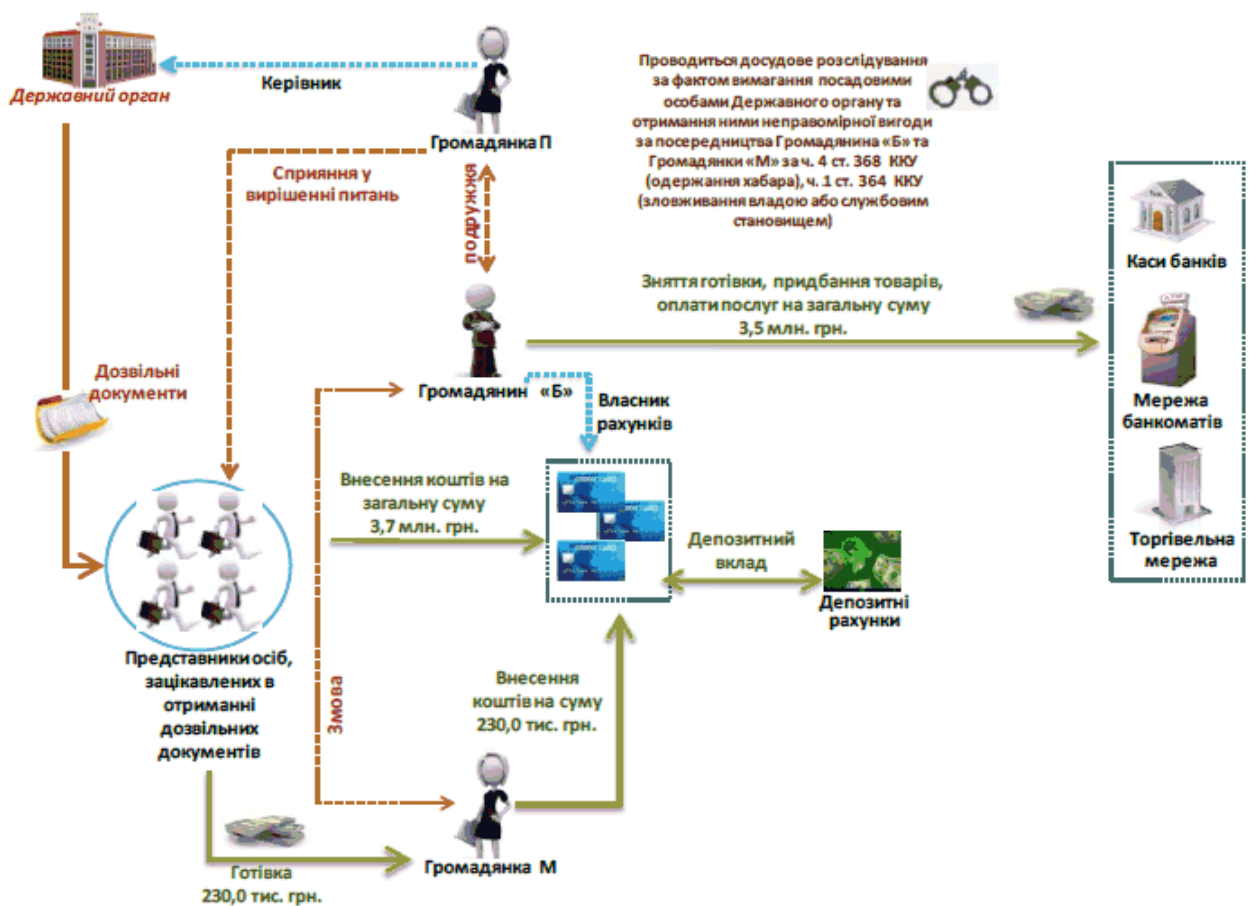

Рис. 2.16. Схема відмивання доходів отриманих від корупційних діянь

Джерело: складено автором на основі [27].

Громадянка П, яка займає керівну позицію в державному органі та має повноваження щодо видачі дозвільних документів, отримала неправомірну вигоду через посередництво Громадянина Б і Громадянки М. Для реалізації цієї схеми Громадянин Б відкрив кілька рахунків у банках, на які особи,

зацікавлені в отриманні дозвільних документів, внесли готівку на загальну суму 3,7 млн грн.

Громадянка М також внесла на рахунки Громадянина Б готівку в розмірі 230 тис. грн, яку, ймовірно, вона отримала раніше від осіб, зацікавлених в отриманні дозвільних документів. У подальшому ці кошти, що надходили на рахунки Громадянина Б, вкладалися на депозитні рахунки, а потім поверталися на основні рахунки разом з нарахованими відсотками. Ця сума в загальному становила 3,7 млн грн і була знята готівкою, використаною для купівлі товарів та оплати послуг Громадянином Б і його дружиною Громадянкою П.

Висновки до розділу 2

В результаті проведеного аналізу встановлено, що важливим елементом антикорупційної стратегії країни є залучення громадян до процесу прийняття відповідних рішень, контролю за розподілом бюджетних і відомчих коштів, а також активність участі в антикорупційній діяльності.

Загальний аналіз свідчить про позитивні зміни в динаміці індексу сприйняття корупції в Україні, але його значення залишається низьким в порівнянні з показниками розвинутих держав. Це свідчить про те, що діючі антикорупційні заходи потребують істотного вдосконалення. Більш того, історичні фактори, такі як "корупційний спадок" епохи Радянського Союзу, продовжують впливати на сучасну політичну та економічну еліту. Ця ситуація підкреслює необхідність більш ретельного підходу до реалізації антикорупційних заходів.

Велика частина українців готова підтримувати антикорупційні протести, що свідчить про зростаючу чутливість суспільства до корупційних проблем. Попри це, існує високий рівень недовіри до антикорупційних органів, а також нерегулярні повідомлення про корупційні правопорушення, які є серйозними бар'єрами для їхньої діяльності.

Проведений аналіз продемонстрував, що судова система та правоохоронні органи вважаються найбільш корумпованими структурами, що вказує на нагальну потребу в цілеспрямованих реформах в цих сферах для ефективної боротьби з корупцією. Приблизно 74% громадян не повідомляють про випадки корупції, оскільки вважають, що це не призведе до змін. Це вказує на необхідність активізації антикорупційних ініціатив і розвитку культури прозорості в суспільстві.

Динаміка індексу верховенства права демонструє позитивні тенденції, але суттєве зниження в 2021-2023 роках, викликане зовнішньою агресією, підкреслює термінову потребу в вдосконаленні національних правових механізмів для підвищення ефективності антикорупційних заходів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що для створення ефективної антикорупційної системи України слід зосередитися на вдосконаленні правової основи, підвищенні результативності антикорупційних структур, а також впровадженні нових стратегій, що враховують суспільні настрої та потреби.

Реалізований аналіз показав, що найбільшу кількість зведених матеріалів було направлено до Служби безпеки України, Національної поліції та Бюро економічної безпеки. Щодо додатково зведених матеріалів, то лідерами цього напрямку стали СБУ, Офіс Генерального прокурора і Національне антикорупційне бюро України. Загалом, зведені та додатково зведені матеріали надходили від ключових структур, які займаються боротьбою з фінансовими та економічними правопорушеннями в Україні.

Визначено, що система фінансового моніторингу в Україні діє в цілому ефективно. Проте існує ряд труднощів і проблем, пов'язаних з діяльністю цього підрозділу, які викликані військовими подіями. Крім того, деякі макроекономічні показники, такі як рівень тіньової економіки, індекс сприйняття корупції та індекс економічної свободи, свідчать про відносно низьку ефективність системи фінансового моніторингу в Україні.

Здійснено типологічний аналіз системи національного антилегалізаційного моніторингу в Україні, в результаті якого визначено

основні способи легалізації незаконно отриманих доходів, зокрема: відмивання доходів посадовою особою державного підприємства; відмивання доходів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом інвестування у дороговартісне майно; відмивання коштів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом формування статутного капіталу; відмивання коштів членом сім'ї экс-посадової особи шляхом придбання майнових прав; відмивання доходів, отриманих від розкрадання бюджетних коштів із використанням підприємств з ознаками фіктивності та прихованого обгортівкування; відмивання доходів, отриманих від привласнення коштів комунального підприємства через підконтрольні підприємства; відмивання доходів від привласнення коштів державних установ; відмивання доходів, отриманих від розкрадання державних коштів через фіктивні підприємства; відмивання доходів від привласнення бюджетних коштів шляхом завищення вартості укладеного державного контракту; відмивання коштів, отриманих від нецільового використання коштів комунального підприємства.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

3.1. Зарубіжний досвід організації фінансового моніторингу

Для підвищення ефективності системи фінансового моніторингу в Україні надзвичайно важливим є дослідження міжнародного досвіду в цій сфері. Система фінансового моніторингу в Україні була розроблена значно пізніше, ніж у інших розвинених країнах. Вивчення зарубіжного досвіду допоможе виявити специфічні особливості та переваги фінансових моніторингових систем, які можуть бути впроваджені в Україні.

Розпочнемо наш аналіз з вивчення ключових характеристик фінансового моніторингу. Перш ніж дослідити, зосередимося на специфіці системи фінансового моніторингу у США, яка є піонером у впровадженні нових підходів до боротьби з фінансовими правопорушеннями. Основною рисою американської моделі фінансового моніторингу є її коріння, яке ґрунтується на принципах англосаксонської правової системи. Серед головних характеристик цієї моделі можна виділити:

- переважання прецедентного права в регулюванні фінансових відносин;
- досить швидкі темпи інновацій у фінансовому секторі;
- високий рівень відкритості банківської системи;
- значна узгодженість дій між різними закладами та міністерствами і їхня ефективність;
- підрозділ фінансового моніторингу США забезпечує органам надзору доступ до даних про фінансові операції, зокрема ті, що можуть викликати підозри в рамках міжнародної співпраці [26].

Наступним кроком у нашому аналізі буде вивчення характеристик системи фінансового моніторингу Канади. Динамічний розвиток цієї країни розпочався в середині XVIII століття, коли вона була аграрною колонією

Британії та Франції. З середини XIX століття в Канаді почався інтенсивний процес індустріалізації, що сприяло розвитку фінансової системи. Канада також зазнала значного впливу фінансового ринку США, що стимулювало подальший розвиток її економіки, зокрема у фінансовій сфері. Варто відзначити, що Канада активно запроваджує нововведення з фінансового моніторингу інших країн та має доволі ефективну систему у цій галузі.

Виділимо ключові характеристики системи фінансового моніторингу в Канаді:

- значне різноманіття джерел інформації та каналів, через які передаються дані про фінансові операції;
- більшість інформації, що надходить, є добровільно наданою, і її частка становить приблизно 60%. У той же час, інформація, отримана шляхом запитів до підрозділів фінансового моніторингу, становить 20%, а частка повідомлень про підозрілі фінансові операції — 13%. Також є дані, отримані з відкритих джерел та інших каналів [27].

На завершення, важливо зауважити, що система фінансового моніторингу Канади вирізняється високим рівнем прозорості та надійності.

Тепер перейдемо до аналізу систем фінансового моніторингу європейських країн, розпочинаючи з Німеччини.

Система фінансового моніторингу в цій країні має кілька важливих особливостей, зокрема:

- використання ризик-орієнтованого підходу для оцінки «надійності» або «підозрілості» фінансових транзакцій;
- високий рівень автоматизації процесів збору та обробки інформації;
- цією системою фінансового моніторингу керує Національна поліція, що робить її частиною правоохоронної структури країни;
- загалом, система фінансового моніторингу в Німеччині є правозахисною за своїм характером;

її основна мета полягає в контролі за діяльністю фінансових установ, а також страховими та банківськими організаціями [27].

Також варто відзначити, що процес фінансового моніторингу в країні є автоматизованим, а більшість учасників фінансового ринку демонструє високий рівень фінансової дисципліни.

Наступним на аналіз є система фінансового моніторингу Великобританії, яка має такі ключові характеристики:

- підрозділ фінансового моніторингу підпорядковується Міністерству фінансів;
- основні напрямки діяльності цієї системи включають боротьбу з легалізацією незаконно отриманих коштів, фінансуванням тероризму, злочинами в галузі азартних ігор, а також фінансовим шахрайством;
- законодавство Великобританії не передбачає передачі інформації про фінансові правопорушення та податкові злочини до правоохоронних органів інших держав.

Продовжимо наш аналіз, зосередившись на характеристиках системи фінансового моніторингу у Франції. Основними її особливостями є:

- підрозділ, відповідальний за фінансовий моніторинг, підпорядковується Міністерству економіки та фінансів;
- система фінансового моніторингу має адміністративний характер і базується на основних європейських цінностях, таких як лібералізм і консерватизм;
- не існує законодавчих вимог, які б регламентували передачу інформації про підозрілі фінансові операції, що перевищують певний ліміт.

Перейдемо до вивчення специфіки системи фінансового моніторингу в Іспанії, яка має такі ключові характеристики:

- підрозділ фінансового моніторингу підпорядковується Державному сектору з питань безпеки Міністерства внутрішніх справ;
- розробка заходів для протидії легалізації незаконно отриманих коштів включає в себе як стратегічні, так і тактичні аспекти;
- цей підрозділ відповідає за координацію дій правоохоронних органів та створення методології для оцінки різних ризикованих транзакцій;

- для поліпшення методів оцінки фінансових операцій залучають різні фінансові установи: банки, страхові компанії, представники сфери нерухомості, а також асоціації юристів і бухгалтерів.

Розглянемо систему фінансового моніторингу в Італії. Її ключовими характеристиками є:

- підрозділ, відповідальний за фінансовий моніторинг, підпорядковується Національному банку Італії;
- здійснення постійного контролю та обліку валютних операцій, що проводяться як банками, так і іншими фінансовими установами;
- значна частка повідомлень про підозрілі фінансові операції надходить саме з банківських установ;
- фінансові інституції зобов'язані надавати звітність підрозділу фінансового моніторингу.

На завершення розглянемо особливості системи фінансового моніторингу в Австралії. Основні її характеристики такі:

- підрозділ, відповідальний за фінансовий моніторинг, підпорядковується Міністерству внутрішніх справ;
 - цей підрозділ відіграє роль координатора, забезпечуючи взаємодію між різними інститутами та організаціями для боротьби з легалізацією незаконно отриманих коштів і ухиленням від сплати податків;
 - передбачено надання інформації підрозділу про всі фінансові операції, що перевищують 10 тисяч австралійських доларів;
- законодавство передбачає обов'язкову звітність щодо операцій з криптовалютою.

Здійснивши порівняльний аналіз функціонування підрозділів фінансового моніторингу в різних країнах, ми можемо виділити певні їхні переваги, які варто впровадити в українську практику боротьби з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Особливості моделей фінансового моніторингу країн світу, які можна
запровадити у вітчизняну практику

№	Перевага, що може бути використана в Україні	Країна, що використовує перевагу
1	широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму	США
2	перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів	Канада
3	поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків; вимоги до звітності поширюються на операції з цифровою валютою	Австралія
4	розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу	Китай
5	відповідальність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування	Фінляндія
6	покладання на законодавчому рівні на уповноважений орган в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу	Бельгія
7	заборона передачі інформації про податкові правопорушення іншим державам	Великобританія
8	підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, автоматизована ризик-орієнтована система обробки інформації	Італія

Розроблено на основі [18].

Слід зазначити, що виконаний порівняльний аналіз моделей фінансового моніторингу дозволив виявити ряд характеристик, які можуть бути інтегровані в українську практику роботи підрозділів фінансового моніторингу. Крім того, досвід країн у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів є значно більш розвинутим порівняно з українським.

3.2. Напрями удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України

Головна мета підрозділу національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу полягає в запобіганні, виявленні та боротьбі з загрозами у фінансовій сфері, які пов'язані з легалізацією доходів, набутими незаконним шляхом, фінансуванням терористичних актів та іншими подібними ризиками.

Проведений аналіз та порівняння міжнародних систем антилегалізаційного фінансового моніторингу вказують на недостатність повноважень, що має вітчизняний підрозділ у цій сфері. Ці повноваження не охоплюють боротьбу з окремими видами загроз, зокрема:

- ухиленням від сплати податків;
- проявами корупції у фінансовому секторі та державних органах;
- різними правопорушеннями, пов'язаними зі зловживанням службовим становищем і корупційними діями.

Варто зазначити, що в останні роки більшість зазначених правопорушень передбачає отримання певного виду фінансової вигоди, яку можна відстежити. Тому така діяльність повністю підпадає під юрисдикцію державної служби фінансового моніторингу. Таким чином, підрозділ фінансового моніторингу повинен володіти відповідними повноваженнями. На основі цих висновків можна визначити стратегічні напрями для вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні, які будуть представлені на рисунку 3.1.

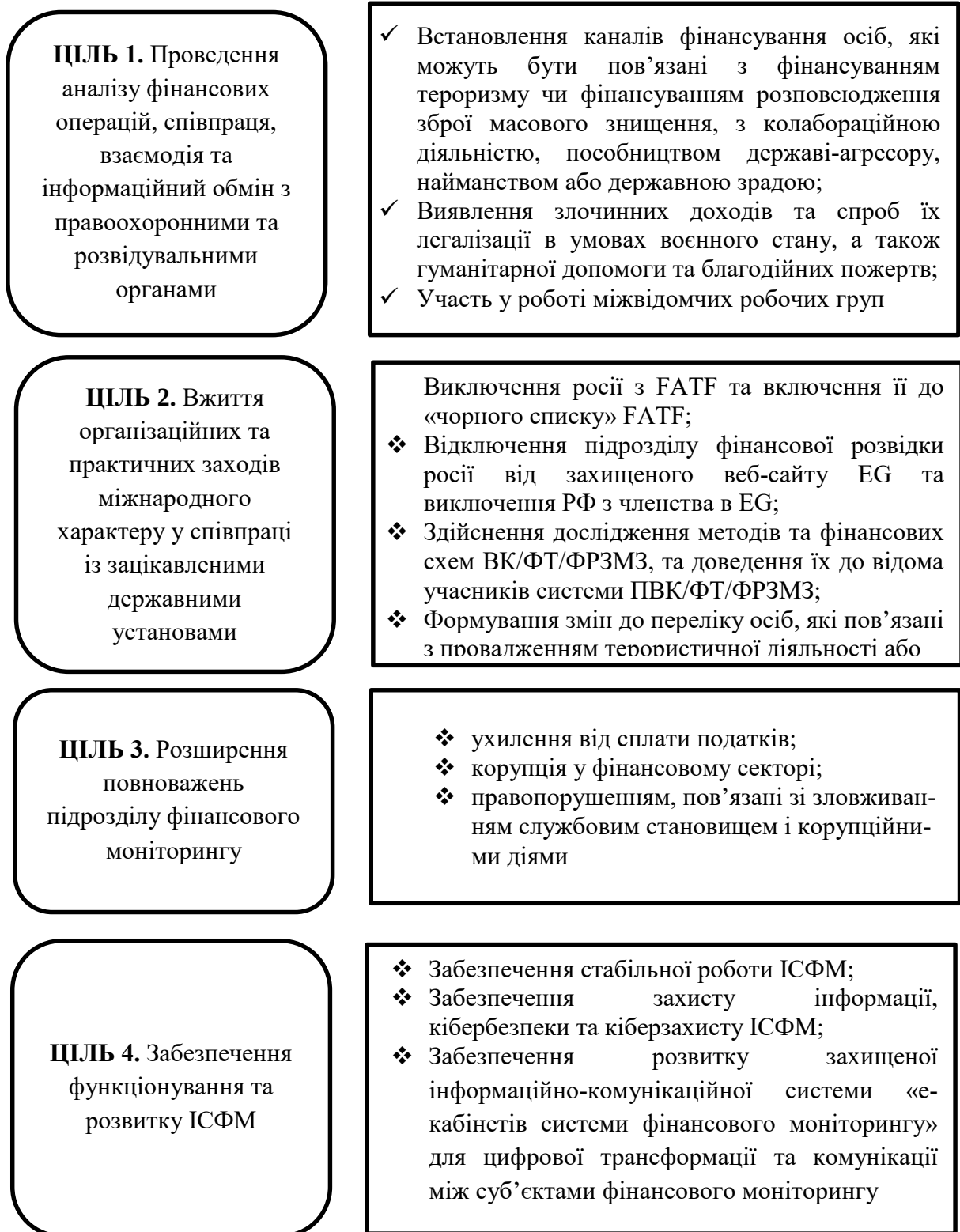

Рис. 3. Шляхи удосконалення національної системи антилегалізаційного моніторингу

Джерело: розроблено автором.

Також можна зробити висновок, що покращення системи фінансового моніторингу в державі вимагає вдосконалення низки її складових, а саме:

- правової основи фінансового моніторингу;
- методичної підтримки для учасників фінансового моніторингу в Україні;
- інституційного забезпечення функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу.

Для забезпечення ефективної роботи національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу необхідно розробити раціональну та оптимізовану її модель.

Слід підкреслити, що фінансовий моніторинг охоплює не лише аналіз фінансових транзакцій. Як видно з визначених стратегічних напрямків розвитку фінансового моніторингу, важливими аспектами є також створення міжвідомчої координації, вивчення методів та фінансових схем легалізації доходів, що походять з кримінальної діяльності (ВК) і тероризму (ФТ), удосконалення системи повідомлень про підозрілі операції, а також налагодження комунікаційної взаємодії між усіма учасниками фінансового моніторингу.

Варто також зауважити, що національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу базується на трьох основних складових:

- правовому забезпеченні;
- організаційному забезпеченні;
- методичному забезпеченні.

Таким чином, процес удосконалення функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу має враховувати ці три елементи. На завершення, варто зазначити, що система фінансового моніторингу в Україні має значний потенціал для вдосконалення, що, в свою чергу, сприяє покращенню системи фінансової безпеки та загальної національної безпеки.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного компаративного аналізу зарубіжних систем антилегалізаційного моніторингу визначено основні їх переваги, які доцільно запровадити у діяльність вітчизняної системи, зокрема: широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму (США); перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів (Канада); поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків; вимоги до звітності поширюються на операції з цифровою валютою; розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу (Китай); відповідальність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування (Фінляндія); покладання на законодавчому рівні на уповноважений орган в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу (Великобританія); підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, автоматизована ризик-орієнтована система обробки інформації (Італія).

Проаналізувавши міжнародних систем антилегалізаційного фінансового моніторингу встановлено, що вітчизняний підрозділ фінансової розвідки має обмежені повноваження, які не передбачають протидію ухиленням від сплати податків; проявами корупції у фінансовому секторі та державних органах; різними правопорушеннями, пов'язаними зі зловживанням службовим становищем і корупційними діями, що обмежує його безпекову роль.

Визначено стратегічні напрями для вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні, які передбачають: проведення аналізу фінансових операцій, співпраця, взаємодія та інформаційний обмін з правоохоронними та

розвідувальними органами; вжиття організаційних та практичних заходів міжнародного характеру у співпраці із зацікавленими державними установами; розширення повноважень підрозділу фінансового моніторингу.

Визначено основні заходи для покращення системи фінансового моніторингу в Україні: покращення правової основи фінансового моніторингу; налагодженні методичної підтримки для учасників фінансового моніторингу в Україні; формування інституційного забезпечення функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу.

ВИСНОВКИ

Проведено дослідження різних теоретичних підходів до розуміння термінів «відмивання грошей» і «фінансовий моніторинг». Було виявлено, що багато визначень надають особливу увагу розгляду «відмивання грошей» як процесу, активності та типу фінансових операцій.

Аргументовано, що фінансовий моніторинг є важливим елементом у запобіганні фінансовим злочинам, оскільки охоплює дії, спрямовані на виявлення нелегально одержаних доходів, а також перешкоджанню фінансуванню тероризму та іншим фінансовим правопорушенням. В результаті, виокремлено основні принципи проведення фінансового моніторингу, які включають: дотримання законності; презумпцію невинуватості осіб, підозрюваних у фінансових порушеннях; міжнародну співпрацю в сфері протидії легалізації незаконних доходів; наявність і ефективність роботи державних органів фінансового моніторингу; полісуб'єктний підхід.

Визначено перелік міжнародних організацій у сфері антилегалізаційного моніторингу, серед яких виокремлено наступні організації: FATF; Moneyval; Базельський комітет; Вольфсберзька група; Європейська рада із системних ризиків; Європейська система фінансового нагляду.

Внаслідок проведеного теоретичного аналізу виявлено ключові переваги закордонних систем фінансового моніторингу проти відмивання грошей, зокрема: перевірка джерел інформації про підозрілі фінансові транзакції; налагоджена співпраця у сфері протидії легалізації незаконно одержаних доходів; заборона на передачу даних про порушення податкових норм третім країнам для запобігання витоку конфіденційної інформації; вимога до комерційних банків щодо інформування про підозрілі рахунки, відкриті у них; організація співпраці між фінансовими моніторинговими органами та правоохоронними структурами.

З використанням пропонованого теоретико-методичного підходу, який передбачає визначення базових макроекономічних показників держави та аналіз кількості виявлених підозрілих операцій і переданих справ до правоохоронних органів, встановлено, що системи фінансового моніторингу є задовільною, однак потребує удосконалення, оскільки окремі макроекономічні показники залишаються на негативному рівні.

Обґрунтовано, що важливим елементом антикорупційної стратегії країни є залучення громадян до процесу прийняття відповідних рішень, контролю за розподілом бюджетних і відомчих коштів, а також активність участі в антикорупційній діяльності.

Аналіз показав, що судова система та правоохоронні органи розглядаються як найбільш схильні до корупції, що підкреслює нагальну потребу у реформуванні цих секторів для більш ефективної боротьби з корупцією. Близько 74% громадян не повідомляють про корупційні випадки, бо вважають це марним. Така тенденція свідчить про необхідність посилення антикорупційних зусиль і формування культури прозорості в суспільстві. Загалом, для створення дієвої антикорупційної системи Україні варто зосередитись на удосконаленні правової бази, підвищенні ефективності антикорупційних органів і розробці нових стратегій, що враховують громадську думку та потреби.

Проведено типологічний аналіз системи національного моніторингу протидії відмиванню коштів в Україні, що дозволило визначити ключові методи легалізації незаконно набутих доходів. Виявлення цих методів сприятиме формуванню основного напрямку державної політики у сфері протидії відмиванню таких коштів.

На основі компаративного аналізу закордонних систем моніторингу протидії відмиванню коштів визначені ключові переваги, які варто інтегрувати у вітчизняну систему, що зможе допомогти підвищити ефективність українського моніторингу у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів.

Аналіз міжнародних систем фінансового моніторингу щодо протидії відмивання коштів показав, що український підрозділ фінансової розвідки має доволі «вузькі» повноваження. Ці обмеження не дозволяють ефективно протидіяти ухиленню від сплати податків, корупційним проявам у фінансовій сфері та державних установах, а також зловживанням службовим становищем, що знижує його можливості у забезпеченні безпеки.

Окреслено стратегічні напрямки для покращення системи фінансового моніторингу в Україні, які включають: аналіз фінансових транзакцій, співпрацю та обмін інформацією з правоохоронними та розвідувальними органами; здійснення міжнародних організаційних та практичних заходів у співпраці з відповідними державними установами; розширення функцій підрозділу фінансового моніторингу. Визначено основні заходи для підвищення ефективності системи фінансового моніторингу в Україні, які включають: вдосконалення правової бази, забезпечення методичної підтримки учасників фінансового моніторингу, а також зміцнення інституційного фундаменту національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Franchuk, V., Pryhunov, P., Melnyk, S., Hobela, V., & Shuprudko, N. (2023). Security environment: theoretical and methodological principles. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(50), 247–255. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4089>
2. Hnylytska L., Franchuk V., Melnyk S., Nakonechna N., Leskiv H., & Hobela V. (2022). Security-oriented model of business risk assessment. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4 (45), 202–210. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838>
3. Hobela V., Podra O., Batyuk B., Levkiv H., & Hynda O. (2022). The Ukrainian economy offshoring: estimation of factors' impact and developing measures to combat. *Business: Theory and Practice*, 23(2), 347–356. <https://doi.org/10.3846/btp.2022.14509>
4. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика : монографія. Краматорськ : Донбаська державна машинобудівна академія, 2017. 298 с.
5. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Державна служба фінансового моніторингу України. 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/%20of%/UKR_Typology_2021.pdf
6. Аркуша Л. І. Деякі особливості розслідування легалізації (відмивання), одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 87–92.
7. Андрійченко Ж. О. Фінансовий моніторинг у системі управління ризиками ринків фінансових послуг : монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова. Харків : Ексклюзив, 2014. С. 140–150.
8. Буткевич С. А. Фінансовий моніторинг: зарубіжний досвід та українська модель : монографія / С. А. Буткевич. Сімферополь : Кримнавчпеддерж-видав, 2012. – 313 с.

9. Возняковська Х. А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету*. 2012. № 1. С. 79–90.
10. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 588 с.
11. Гаєвський І. М. Відмивання коштів і корупція: співвідношення та аналіз взаємозв'язків. *Публічне право*. 2014. № 3. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_3_13
12. Гаєвський І. М. Національна система фінансового моніторингу як компонент національної безпеки України: правові аспекти. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 33–40.
13. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Львів: Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2015. 429 с.
14. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9–16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16
15. Гобела В. В., Халіна О. В., Сидоренко Я. А. Сутність фінансової розвідки в безпековому просторі держави. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.77>
16. Гулько Л. Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 863–866.
17. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(34). С. 10–17.

18. Дяченко О. П. Імплементация зарубіжного досвіду щодо формування антикорупційної політики України. *Інвестиції: практика і досвід*. 2017. № 17. С. 17–20.
19. Єрмоленко О. А., Лисьонкова Н. М., Фінансовий моніторинг в Україні. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2012. № 37. С. 23–26.
20. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 292 с.
21. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2015. № 2. С. 59–65.
22. Звіти про діяльність. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk (дата звернення: 07.09.2024).
23. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.
24. Копиця І. М., Смагло О. В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, 2013. №2. С. 240–245.
25. Куришко О. О. Принципи системи фінансового моніторингу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2015 р.): у 2 т.* Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. Т. 1. С. 117–120.
26. Куришко О.О. Особливості розвитку Системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267–275.
27. Матеріали офіційного сайту Державної служби фінансового моніторингу України. ДСФМ – веб-сайт. URL: <http://sdfm.gov.ua> (дата звертання: 10.09.2024).

28. Матеріали офіційного сайту Міністерства фінансів. Мінфін – веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 15.09.2024).
29. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.
30. Петрук О.М., Левківська К.Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2013. № 2. С. 288–292.
31. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
32. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
33. Романько П. С. Національна система фінансового моніторингу: шляхи становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 3. С. 224–228.
34. Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст*. Серія «Економічні науки». 2013. № 111. С. 152–159.
35. Сербина О. Г., Минакова К. С. Становлення системи фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 4(07) (1). С. 125–128.
36. Стечишин Т. Б. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. №8. С. 183–187. – URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/311.pdf
37. Тесленко В. І. Становлення національної системи фінансового моніторингу та її роль у боротьбі з організованою злочинністю. *Боротьба з органі-*

зованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 1. С. 280–287.

38. Фінансовий моніторинг та його основні завдання. Асоціація юридичних клінік України : веб-сайт. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-07-12-2021/>
39. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 108. С. 271–179.
40. Франчук В. І., Гобела В. В. Формування стратегічного вектору розвитку фінансової розвідки України. *Вісник ЛьвДУВС. Серія економічна*. 2022. №1. С. 3–11.